II. „Македонска библиотека“:

№ 1. Македония и македонскитѣ българи. Културно-исторически погледъ. Отъ Л. Милетичъ. III изд. 1925, 64 стр. Цена 5 лева.

№ 2. Македонскиятъ въпросъ вчера и днесъ. Отъ Г. Баждаровъ. 1925, 96 стр. Цена 8 лева.

№ 3. Днешното положение въ Македония подъ сръбска и гръцка власть и Обществото на народитѣ. Отъ проф. Ив. А. Георговъ. 1925. стр. 88. Цена 8 лв.

№ 4. България и македонскиятъ въпросъ. Причинитѣ на балканскитѣ войни. Отъ К. Соларовъ, полковникъ отъ генералния щабъ, 1925 год., стр. 180. Цена 15 лева.

№ 5. Балканскиятъ съюзъ и освободителнитѣ войни презъ 1912 и 1913 г. Отъ К. Соларовъ, полковникъ отъ генералния щабъ, 1926 г., стр. 158. Цена 15 лева.

№ 6. Изъ македонската земя (Впечатления и бележки.) Скопье—Гостиваръ—Тетово—Велесъ — Щипъ — Кочани—Радовишъ— Прилепъ—Крушово—Костуръ. Отъ Г. Баждаровъ. 1926, 175 стр. Цена 15 лева.

№ 7 и № 8. Македония и българското възраждане въ XIX. в. Отъ С. Радевъ Часть I, 177 стр. Цена 15 л.; часть II, 177—308 стр. Цена 15 л.

Цена 8 лева

Всички поржчки се адресиратъ до „Македонския Научен Институтъ“, София, ул. Александъръ I, № 16. II.

II-177

-Ф6091

КЕДОНСКА БИБЛИОТЕКА
КЕДОНСКИЯТЪ НАУЧЕНЪ ИНСТИТУТЪ
№ 2.

МАКЕДОНСКИЯТЪ ВЪПРОСЪ

ВЧЕРА И ДНЕСЪ

отъ

Г. БАЖДАРОВЪ

ВТОРО ИЗДАНИЕ

СОФИЯ — ПЕЧАТНИЦА П. ГЛУШКОВЪ — 1927.

№6091

МАКЕДОНСКА БИБЛИОТЕКА
ИЗДАВА МАКЕДОНСКИЯТЪ НАУЧЕНЪ ИНСТИТУТЪ
№ 2.

МАКЕДОНСКИЯТЪ ВЪПРОСЪ

ВЧЕРА И ДНЕСЪ

отъ

Г. БАЖДАРОВЪ

ВТОРО ИЗДАНИЕ

СОФИЯ — ПЕЧАТНИЦА П. ГЛУШКОВЪ — 1927.

II-177
МАКЕДОНСКИ НАУЧЕН ИНСТИТУТ
БИБЛИОТЕКА
Инв. № 696/94

СЪДЪРЖАНИЕ

I. Произходъ на Македонския въпросъ 5
II. Революционната борба въ Македония 14
III. Великитѣ сили и Македонскиятъ въпросъ . . 24
IV. Младотурскиятъ режимъ и Македония 44
V. Балканскитѣ държави и Македония 51
VI. Македонскиятъ въпросъ днесъ 62
VII. Етнографична карта на Македония.

I.

Произходъ на Македонскиятъ въпросъ

Когато турцитѣ завладѣли Балканския полуостровъ (1352—1464), християнскитѣ населения въ него отдавна вече били се обособили въ народностно отношение и заемали опредѣлени територии. Българи се съзнавали, българи се наричали отъ съседни и далечни народи славянитѣ, които населявали, населяватъ и сега Мизия съ Добруджа, Тракия и Македония. Сърбо-харватитѣ живѣели на западъ отъ Морава и на северъ отъ Шарския масивъ. Гърцитѣ заемали страната на югъ отъ Олимпъ, р. Бистрица и Пиндъ, Галиполския полуостровъ и Цариградъ ; като търговци-колонисти — имало ги и въ всички пристанищни градове на Адриатическо, Бѣло и Черно морета. Завоевателитѣ отомани, презъ петвѣковното си владичество въ полуострова, не сж могли да асимилиратъ поменатитѣ християнски народности, но настанили въ него, въ стратегическитѣ пунктове и въ градоветѣ, турци.

Възраждането на балканскитѣ народности почнало въ края на осемнадесетото столѣтие подъ въздѣйствието на англо-саксонскитѣ идеи за свобода и по-голѣма социална правда, тъй гениално разяснени и популяризирани отъ френскитѣ писатели презъ сѫщото това столѣтие. Великата френска революция, която прокламира високо, че „народитѣ сѫ свободни и суверенни безъ огледъ на числеността имъ и на голѣмината на територията, която заематъ, че тази суверенность не може да бѫде отчуждена“ — упражнила своето влияние и върху християнскитѣ населения въ Балканския полуостровъ.

Първи въстанали сърбитѣ, а подиръ тѣхъ гърцитѣ. По Одринския миръ, съ който се свършила Руско-турската война отъ 1828—1829 год., и при благосклонността на западнитѣ велики сили, Сърбия и Гърция станали почти независими държави.

Българитѣ, които заематъ централната часть на полуострова и сѫ по-близко до столицата на Турция, трѣбвало да преодолѣятъ и по-голѣми трудности въ борбата си за национално самоопредѣление и политическа свобода.

Турция бѣ теократична държава: султанътъ бѣ не само падишахъ, но и духовенъ глава на мюсюлманитѣ. Мохамедъ II, следъ като влѣзълъ победоносно въ Цариградъ, призналъ Цариградския патриархъ за религиозенъ началникъ на християнитѣ въ Румелия (Източната Римска империя). А патриархътъ билъ гръкъ. Наистина Охридската българска архиепископия просѫществувала като автокефална църква до 1767 год., ала охридскитѣ архиепископи и зависимитѣ отъ тѣхъ епископи били гърци. Българитѣ, прочее, се намѣрили подъ двойно иго — политическо турско и духовно гръцко. Когато се започнало националното възраждане на гърцитѣ, въ тѣхнитѣ глави се породила „великата идея“ — възстановяване на Византийската Империя. Фенерската патриаршия, която отправила първия си ударъ къмъ Охридската българска архиепископия и съ интриги, клевети, подкупи я унищожила чрезъ султански ферманъ въ 1767 год., се заела да погърчи българитѣ съ помощьта на гръцкитѣ владици, свещеници и учители. За постигането на тази цель, обаче, било вече късно: иеромонахъ Паисий, отъ Разлога, северна Микедония, бѣ

пусналъ срѣдъ народа своята славяно-българска история (1762). Тази книжка, написана съ патриотически жаръ, бърже се разпространила отначало изъ манастиритѣ, гдето се съхраняваше българската писменость, и въ градоветѣ по-после, гдето гражданитѣ търговци презъ своитѣ странствувания въ чужбина бѣха почнали да съзнаватъ своята българска народность. Така се появило движението за откриване на български училища, въвеждане на славяно-българско богослужение въ храмоветѣ и за сдобиване съ българи владици и свещеници. Въ срѣдата на XIX столетие пъкъ била поведена борба и за автокефална българска черква. Най-упорита била тази борба въ Македония, въ прибрежнитѣ градове на която гръцкиятъ или погърченията елементъ билъ доста многочисленъ. Плодъ на на тази борба е учредяването съ султански ферманъ на Българската екзархия въ Цариградъ (1870). За угода на гръцката патриаршия, македонскитѣ епархии, съ изключение на Велешката, не били поименно упоменати въ фермана като влизащи въ диоцеза на Българската екзархия, ала за удовлетворение на населението въ чл. 10 на тази султанска грамота е

казано, че тамъ, гдето $^2/_3$ отъ християнското население пожелае да мине подъ ведомството на Екзархията, това ще му се позволи следъ провѣрка отъ властитѣ. И чрезъ плебисцитъ, извършенъ въ 1872 год., две години само подиръ учредяването на Екзархията, Скопската и Охридската епархии се сдобили съ българи митрополити съгласно съ волята на $^9/_{10}$ отъ християнското население. По сжщия начинъ били на пжть да влѣзатъ въ границитѣ на Екзархийския диоцезъ и другитѣ македонски епархии, ала новонастжпилитѣ събития — въстанията въ Босна-Херцеговина и въ България — попречили за това. Трѣбва да се помене тукъ, че сръбскиятъ народъ тогазъ следвалъ съ симпатия борбитѣ на българитѣ въ Македония противъ Цариградската патриаршия и сръбскиятъ печатъ подкрепялъ тѣзи борби: сръбската интелигенция тогазъ признавала, че планината Шаръ е граница между сръбската и българската народность.

Преди още да се разреши Българскиятъ черковенъ въпросъ, народнитѣ дѣятели отъ помладата генерация издигнали знамето и за политическо освобождение. Въ въстанишкото движение (1868—1876 г. г.) участвували бъл-

гари и отъ Македония. Поради това и конференцията на посланицитѣ въ Цариградъ (23 декември 1876 г'), която била свикана да изработи реформи за Басна-Херцоговина и за България, включила въ последната и Македония бѣзъ нѣкои нейни покрайнини.

Първиятъ членъ на посланишкия проектъ за „Органически уставъ" на България гласи, както следва:

„Отъ долуозначенитѣ територии и съгласно съ тукъ приложената карта ще се образуватъ два виляета (области), които ще бѫдатъ управлявани по начинъ, изложенъ подробно по-доле.

Източниятъ виляетъ, който ще има за главенъ центъръ Търново, ще бѫде съставенъ отъ санджацитѣ Русчушки, Търновски, Тулчански, Варненски, Сливенски, Пловдивски (съ изключение на Султанъ Ери и Ахѫ Челеби) и отъ казитѣ Лозенградска, Мустафапашанска и Казълъ-Агачка.

Западниятъ виляетъ, който ще има главенъ градъ София, ще бѫде съставенъ отъ санджацитѣ Софийски, Видински, Нишки, Скопски, Битолски (съ изключение на тритѣ южни кази), часть отъ Сѣрския санджакъ (тритѣ кази на

северъ) и казитѣ Струмишка, Тиквешка, Велѣшка и Костурска".

За всѣка область въ проекта се предвижда по единъ генералъ-губернаторъ, християнинъ, турски поданикъ или чужденецъ, назначаванъ за петь години отъ Високата Порта съ съгласието на Великитѣ сили. Областитѣ се дѣлятъ на санджаци, санджацитѣ на кантони (нахии), а посленитѣ се състоятъ отъ общини. Въ основата на всички административни дѣления е поставенъ принципътъ за самоуправлението. Сѫдебната власть трѣбвало да се повѣри на независими сѫдии. Една европейска комисия щѣла да бди за приложението на Органическия уставъ.

Понеже турското правителство отказа да приеме изработената отъ великитѣ сили програма за реформи, Русия обяви на Турция война, която се свърши съ договора отъ Санъ-Стефано. Този договоръ предвиждаше една България въ границитѣ на поменатитѣ две реформени области съ известно разширение къмъ югъ. Берлинскиятъ конгресъ (1878), обаче, по настояването на Англия, Австрия и Германия ревизира Санъ Стефанския договоръ и реши, земитѣ на северъ

отъ Балкана да образуватъ Българското княжество; областьта между Балкана и Родопитѣ, подъ името Източна Румелия, биде обявена за автономна, а за Македония въ членъ 23 на Берлинския договоръ бѣха предвидени реформи. При решенията на Берлинския конгресъ делегатитѣ на шестьтѣ велики сили сж се ржководили отъ интереситѣ на Европа, т. е. отъ своитѣ, както ги схващали на времето, а не отъ тѣзи на населението въ виляетитѣ.

Князъ Бисмаркъ, въ речьта си, държана на 19 февруари 1878 год. въ райхстага, е казалъ:

„Първата точка е конституирането на България, и по този въпросъ трѣбва по-напредъ да се занимаемъ съ разграничаването, тъй както е било разисквано въ Цариградската конференция. . . .

Разликата между установяването на границитѣ, по мое мнение, не е толкова важна, за да може заради нея европейския миръ да се застраши.

Етнографическото положение на България, както зная отъ автетични източници, и както излиза отъ най-вѣрната карта, която познаваме, оная на Киперта, е такова, щото националнитѣ граници слизатъ на западъ безъ смѣсване до оттатъкъ Солунъ и отиватъ къмъ изтокъ съ малко смѣсване на турски елементи до Черното море, когато конференцията (въ Цариградъ), споредъ това, до колкото може да се заключи отъ резискванията ѝ, се е запрѣла въ източна България малко на северъ отъ националнитѣ граници и на западъ е присъединила къмъ България малко повече отъ територията, населявана отъ население, изключително българско.

Това ще бжде дѣло на разискванията на силитѣ, които сж подписали трактата въ 1856 год., да опредѣлятъ по-точно тѣзи граници, оставени отворени и неопредѣлени".

По поводъ пъкъ на политиката на англий-скитѣ тори, прокарана въ Берлинския конгресъ, Вилямъ Гладстонъ въ една своя речь се изразилъ:

„Сега може да се каже много основателно за пръвъ пжть, че въ момента на тази голѣма криза въ историята на човѣшкитѣ сждбини, по-добре би било, за каузата на правдата и свободата, да не е имало английски народъ на този свѣтъ".

Населението въ Македония изразило своя протестъ противъ оставянето му подъ турско владичество съ въоржжено въстание въ Кресна и Разлога презъ есеньта на 1878 год. и съ революционно съзаклятие въ Охридско, Прилѣпско и Скопско презъ 1880—1881 год. И дветѣ тѣзи движения били потушени отъ турцитѣ.

Така произлѣзе Македонскиятъ въпросъ, като въпросъ политически, въ ново време.

II.

Революционната борба въ Македония.

Презъ първитѣ 15 години следъ Берлинскиятъ конгресъ (1878-1893) политико-обществениятъ животъ въ Македония се опредѣляше въ сжществените си черти отъ стремежа на Турция да запази пълното си господство надъ тази страна, отъ усилията на българитѣ да затвърдятъ и разширятъ културнитѣ придобивки отъ възражданието и отъ желанието на Цариградската патриаршия да си отвърне за поражението, което претърпѣ съ учредяването на Българската екзархия.

Гръцкото духовенство подъ ржководството на Фенеръ, подпомагано отъ консулитѣ на гръцкото кралство, систематично внушаваше на Високата Порта въ Цариградъ и на подчиненитѣ ѝ органи въ виляетитѣ, санджацитѣ и казитѣ, че опасността за европейскитѣ владѣния на Турция иде отъ българитѣ. Санъ-Стефанскиятъ договоръ бѣ плашилото, което гърцитѣ постоянно изтъкваха предъ очитѣ на турцитѣ. И на много мѣста гръцката патриаршия съ съдѣйствието на властитѣ, непосрѣдствено следъ Руско-турската война, успѣ да заеме наново българскитѣ храмове, да въведе въ тѣхъ богослужение на гръцки езикъ и да открие гръцки училища. Българитѣ въ Македония трѣбваше да отбиватъ клеветитѣ и интригитѣ на фанариотитѣ и да се борятъ за националното си самосъхранение. Съ свойствената имъ упоритость тѣ повторно извоюваха църковно-училищнитѣ си права, похитени отъ Патриаршията, та Екзархията въ 1897 г. имаше вече свои митрополити въ Велесъ, Охридъ, Скопье, Дебъръ, Битоля, Струмица, Неврокопъ; архиерейски наместници въ всички градове, свещеници въ всички села; училища—начални, прогимназиални и срѣдни — въ цѣлата страна.

Следъ съединението на Българското княжество съ „Източна румелия“ и последвалата Сръбско-българска война, бѣлградското правителство почна да изпраща пропагандатори въ Македония, за да убеждаватъ българското население тамъ, че е сръбско. Сърбия бѣ тласната къмъ югъ отъ австрийскитѣ дипломати. Пропагандаторитѣ ѝ всѣкакъ бѣха улеснявани отъ турскитѣ власти, защото Абдулъ-Хамидъ изкусно си служеше съ принципа „раздѣляй и владѣй“ (divide et impera); рускитѣ консули въ Македония, по инструкции отъ Азиятския департаментъ въ Петроградъ, сѫщо даваха своята морална подръжка на сръбската пропаганда: Русия си отмъщаваше на България съ създаване прѣчки на македонскитѣ българи въ тѣхния културенъ устремъ. Въпрѣки всичко това и изразходванитѣ грамадни срѣдства, сръбската пропаганда нѣмà успѣхъ, защото на югъ отъ Шаръ сърби нѣма.

Властитѣ въ Македония, които сѫщо така подъ влиянието на църквата се гърчееха, почнаха да се пробуждатъ, и отъ 60-тѣ години насамъ националното самосъзнание срѣдъ тѣхъ печелѣше все повече почва. Българитѣ въ Македония бѣха естествени съюзници на македонскитѣ власи, защото имаха общъ врагъ патриаршията, която се стремѣше да елинизира и еднитѣ и другитѣ.

Създаденитѣ отъ училищата интелигентни хора, които не намираха друго поприще за дѣйность, ставаха учители. Въ разнороднитѣ отрасли на държавната дѣятелность за християнитѣ въ Турция нѣмаше мѣсто. Само известно число гърци и арменци заемаха държавни длъжности. Македонската интелигенция съ европейско образование, надъхана съ свободолюбиви възгледи и съ идеи за по-голѣма социална правда, като се намѣри въ прѣкъ досегъ съ населението по села и градове, остро чувствуваше политическиятъ гнетъ, що душеше селяни и занаятчии; душата ѝ се терзаеше отъ ежедневнитѣ произволи и насилия на голѣми и малки властници, както и на злосторници отъ владѣтелското племе. У младитѣ интелигентни мѫже, наблюдавайки и изучвайки обществените условия въ живота, се създаваше все повече и повече убеждението, че при сѫществующия режимъ е невъзможенъ по-интензивенъ културенъ и икономически напредъкъ, че този режимъ трѣбва да се премахне и че това съ легална борба не може

МЕБСТЕРСКИ СЪВЕТ
БИБЛИОТЕКА
Инв. 696/97

да стане, защото липсваше каквато и да е свобода: запретено бѣ да се произнася тази дума, и както нея, така и много други, цензурата ги бѣ заличила въ екциклопедическитѣ речници... Така се роди идеята за революционна борба. И презъ есеньта на 1893 год. Дамянъ Груевъ отъ с. Смилево, Битолско, Ив. х. Николовъ отъ Кукушъ, Д-ръ Христо Татарчевъ отъ Ресенъ, Пере Тошевъ отъ Прилепъ и др. основаха първия централенъ комитетъ на Македонскатата революционна организация по примѣра на карбонарскитѣ тайни общества въ Италия. Въ 1894 год. влѣзе въ комитета и Гоце Дѣлчевъ отъ Кукушъ, въ 1895 год. и Христо Матовъ отъ Струга, които заедно съ Даме и Пере сж и главнитѣ организатори на революционното движение въ Македония.

Основателитѣ на Вжтрешната македонска революционна организация, — така се нарече тя, за да не се смѣсва съ външната организация на македонскитѣ емигранти, — имаха задъ себе решенията на Берлинския конгресъ, попълзновенията на балканскитѣ държави да се уголѣмятъ за смѣтка на Македония, като я подѣлятъ, и разнородното население на послед-

ната. Тѣ трѣбваше да намѣрятъ една формула за цельта, която да се опира на международнитѣ договори, да привлѣче всички народности въ Македония и да парира съперничеството между балканскитѣ държави за хегемония.

И въ членъ 1 на устава на Вжтрешната организация, четемъ: „Цельта на Македонския революционенъ комитетъ е придобиване пълна политическа автономия на Македония.“ Известно е, че Берлинскиятъ договоръ, въ 23-ия си членъ предвиждаше за европейскитѣ владѣния на Турция една организация, подобна на тази изработена за о-въ Критъ въ 1868 год., но този членъ на Берлинския договоръ остана неприложенъ. Той послужи за международно призната база въ исканията на македонскитѣ революционери.

За постигане на цельта — автономия на Македония — Централниятъ революционенъ комитетъ и подчиненитѣ нему окржжни, околийски и мѣстни революционни комитети, бѣха длъжни да сжбуждатъ съзнание за самозащита у населението, да разпространяватъ между него революционни идеи чрезъ печата и

устно слово и да подготвятъ и подигнатъ одно повсемѣстно въстание."

Въ изработения по-кѫсно „Правилникъ на Вѫтрешната Македоно-Одринска Революционна Организация", въ членъ 1 се казва:

„Членъ на Вѫтрешната Македоно-Одринска Революционна Организация може да бѫде всѣки живущъ въ Европейска Турция безъ разлика на полъ, народность, вѣра (религия) и убеждения."

Идеята за вѫоръжена борба намѣри добра почва и въ скоро време революционната мрежа обхвана цѣлата страна. Организацията имаше своята администрация, полицията си, сѫдилищата си, своя поща, и свои войскови кадри — революционнитѣ чети. това стана достояние и на чужденци следъ голѣмото въстание. Така, специялниятъ кореспондентъ на Ню-Йорскиятъ вестникъ „The Evening Post", презъ февруарий 1905 год. пише за Вѫтрешната организация:

„Извънъ Балканския полуостровъ вѣрватъ, че Организацията е нѣкакво тайно общество отъ полу-политически бандитски шефове, едно събрание на революционери водители. Тя, обаче, не е нито едното, нито другото. Управителното тѣло на Македонската организация не е нищо друго, освенъ сенатъ на една тайна република, който е учреденъ вѫтре въ Турската империя и избранъ отъ народа чрезъ народни, но тайни избори. Въ сърдцето на едно разлагаще се вече управление е започнала да изниква отдолу една съвършена форма на политическа организация, така съвършена въ своитѣ клонове, каквато е онази на единъ свободенъ републикански народъ. Въ Турската империя има: македонска полиция, македонски сѫдилища, македонска милиция, македонски училища и вестници, македонска поща, — всичко това сѫществува въпрѣки най-голѣмитѣ усилия на турското правителство да го унищожи".

Подготовителниятъ периодъ, — агитация, снабдяване съ оръжие и упражнения за манипулиране съ него, — трая 10 год. (1893-1903).

На 20 юли (ст. ст.) Св. Илия въ Битолския революционенъ окрѫгъ бѣ обявено въстанието, което тукъ бѣ масово. Въ останалитѣ революционни окрѫзи Скопския, Солунския и Пиринския (Сѣрски и Драмски санджаци) въстанието се изрази въ партизанска война (guerilla) съ засилени четнически отреди. Въ Би-

толския революционенъ окржгъ въстаницитѣ превзеха три града — Крушово, Клисура и Невѣска, — и известно време бѣха господари на селата. Въстанието бѣ потушено въ края на есеньта, когато турската войска бѣ подпомогната и отъ настжпилитѣ зимни студове.

Както подготовителниятъ периодъ, така и самото въстание костуваха много жертви на борещето се за свобода и самоуправление население.

Така, споредъ записани на времето данни за пострадали хора, поради разнитѣ разкрития на властьта, презъ време на организирането (1893—1903):

Арестувани сж били	3764	души
Изтезавани „ „	2503	„
Умрѣли отъ изтезания	22	„
Бити	90	„
Убити и изклани безоржжни хора .	354	„
Ранени безоржжни хора	95	„
Осждени на смъртъ	28	„
„ „ 101 год. въ окови .	49	„
Осждени отъ 15 до 3 год. . . .	454	„
Изпратени на заточение въ Мала-Азия	103	„

Изгорѣни кжщи	385	
Изгорѣли хора	7	
Ограбени кжщи	825	
Обезчестени жени	146	

Въ дѣйствителность пострадалитѣ сж много повече.

Въ сжщото време — до въстанието — революционнитѣ чети имаха 122 сражения съ турската войска, въ които сж паднали убити 494 революционери и 4006 войници.

Презъ самото въстание революционеритѣ имаха 203 сражения съ войската.

Убити и ранени бѣха 994 въстаници и 5328 войници. Освенъ това извършени бѣха 15 атентати по железнопжтнитѣ линии, казарми, банки и други учреждения.

При потушаването на въстанието сж изклани 2129 безоржжни хора, обезчестени 2243 жени, изгорѣли 9830 кжщи, обездомено население 60,953 души.

III.

Великитѣ сили и Македонския въпросъ.

Колкото повече се засилваше революционното движение, толкозъ повече ставаше известно на турскитѣ власти и на европейскитѣ консули, че въ Македония се готви въстание. Ще приведемъ само нѣколко дипломатически документи отъ многото такива, напечатани въ френската жълта книга отъ 1902 год. и английската синя книга отъ 1902—1904 год.

Г-нъ Шублие, френски консулъ въ Битоля, пише до своя шефъ на 4 мартъ 1902 год.:

„Навсѣкѫде се шушука за едно въстание напролѣть. Не може да се предвиди, коя часть на Македония е най-заплашена отъ едно българско движение: комитетитѣ, обаче, съсрѣдоточаватъ своитѣ усилия по продължението на една линия, която пресича напрѣки Македония, минавайки презъ планинскитѣ и гористи райони — Щипски, Велешки, Прилепски, Крушовски, Битолски и Костурски.

Акцията на комититѣ е ослабявана отъ войната, която сѫ имъ обявили гърцитѣ и гъркоманскитѣ първенци, подържани отъ властьта; тѣзи последнитѣ навсѣкѫде доносничатъ противъ българитѣ. Самитѣ гръцки (духовни) власти въ Битоля взиматъ страната на турцитѣ противъ сѫщитѣ тѣзи християнски населения, които считатъ, че единъ день ще трѣбва да отидатъ къмъ Гърция. . . Гърцитѣ искатъ строги мѣрки противъ българитѣ.

Сръбскста пропаганда напротивъ не имъ е никакъ враждебна. Сръбскиятъ консулъ препоржчва на депутациитѣ, които идатъ да му търсятъ съвети, по никой начинъ да не се присъединяватъ къмъ българскитѣ чети, но да пазятъ най-благосклоненъ неутралитетъ и дори да ги подпомагатъ да се избавятъ отъ турското преследване. Твърде слаба по тѣзи мѣста, недостатъчно организована, сръбската пропаганда би се изложила зле и безполезно, като следва примѣра на българитѣ; ако се противопоставятъ на въстаническото движение, сърбитѣ ще изгубятъ симпатията на населенията, които, по-малко патриоти, а повече желаещи да се освободятъ отъ нещастното си положение, ще приематъ съ радость своя освободитель, който и да билъ той“.[1])

[1]) Г-нъ Шублие не е преценилъ добре националното съзнание на борещето се население.

Г-нъ Констанъ, посланикъ на Френската република въ Цариградъ, пише до г-нъ Делкасе, министъръ на външнитѣ дѣла, съ дата 6 мартъ 1902 г.:

. . . „Отъ наскорошни разговори, които имахъ съ своитѣ колеги, — и, между другитѣ, съ руския посланикъ излиза, че и тѣ сѫ получили напослѣдъкъ особено обезпокоителни сведения, относително ровенията на българскитѣ и македонскитѣ комитети, които сериозно приготовлявали едно въстание за напролѣть. Истина е, че подобни слухове се пръскатъ почти всѣка година презъ туй време, но азъ трѣбва да заявя, че тази година, по моему, тѣ заслужаватъ повече вѣра, отколкото презъ миналитѣ години; че вследствие на голѣмото разпространение, което е взело революционното движение, тоя пѫть, може би, ще бѫде по-мѫчно да се спре взривътъ. . .“

Г-нъ Бапстъ, управляющъ френската легация въ Цариградъ, до г-нъ Делкасе:

Терапия, 29 юли 1902 г.

. . . По сведенията, които ми пристигатъ, най-размирната часть на Македония, сега за сега, е Битолскиятъ виляетъ, гдето четитѣ сѫ

най-многочислени и гдето сѫ успѣли да се въоржжатъ, па да въоржжатъ и населението съ пушки „Гра“, докарани отъ гръцката граница. . .

Очевидно е, че единъ строгъ административенъ, финансовъ и сѫдебенъ контролъ ще бѫде единственото срѣдство, за да се внесе малко морално спокойствие и малко материялно благосъстояние у тия толкова изпатили населения, но съмнително е и този пѫть, че тѣзи толкова желани и толкова очаквани реформи ще излѣзатъ отъ съвещанията на комисията, заседаваща понастоящемъ при Великия Везиратъ“.

Въ България, гдето има най-много бѣжанци отъ Македония, сѫществуваше една легална македонска организация, която имаше за цель да подпомага морално и материялно усилията за освобождение на населението въ поробената страна. Комитетътъ Цончевъ—Михайловски, който стоеше начело на тази организация презъ 1902 г., наруши статутитѣ ѝ, като изпрати чети въ Горно-Джумайско, Петричко и Разложко да дигнатъ въстание. Мѣстното население, което бѣ минало презъ школата на Вѫтрешната организация и бѣ

революционизирано, нѣкжде се присъедини къмъ поменатитѣ чети и засили тѣхнитѣ кадри. Френскиятъ генералeнъ консулъ г-нъ Стегъ, въ рапорта си до г. Делкасе отъ 3 декемврий 1902 г. пише за това въстаническо движение:

„Добре установената вече днесъ характеристика на последния въстанически опитъ е, че той е дѣло на комитета, председателствуванъ въ София отъ генералъ Цончевъ, който комитетъ, ускорявайки събитията, е искалъ главно да вземе въ свои ржце ржководството на македонското национално движение. Що се отнася до чисто македонскитѣ комитети чиято Вжтрешна организация си остава все мистериозна и чиито автономистически стремежи сж въ противоречие съ съединистическитѣ стремежи на комитета Цончевъ, тѣ не сж се ограничили само да се държатъ на страна отъ последното движение, ами и сж се борили живо противъ него, като противъ едно предприятие преждевременно и осждено на сигуренъ неуспѣхъ. . .

А пъкъ до колкото азъ можахъ да узная, съмишленицитѣ на Македонската революционна организация сж по-многобройни и по

добре организирани отъ ония на Софийския комитетъ, и на тая именно организация по скоро би трѣбвало да се приписватъ смъртнитѣ присжди и терористическитѣ дѣла, толкова чести въ тая страна. Прочее, може съ право да се предполага, че когато тази организация счете, че е настжпилъ деня да вземе инициатива подобна на взетата отъ Цончевия комитетъ, въстаническото движение, — безъ да има, може би, много повече шансъ за успѣхъ, ще вземе по-значителни размѣри. А по нѣкои признаци, изглежда, че тая организация е направила сериозни приготовления, предъ видъ евентуалностьта отъ едно въстание за идещата пролѣть".

Още преди този си докладъ г-нъ Стегъ е изпратилъ до френското правителство и единъ проектъ за реформи въ Македония. Рускиятъ посланикъ въ Цариградъ занесълъ този проектъ на императора въ Ливадия. Следъ връщането си въ Цариградъ, рускиятъ посланикъ препоржчва на султана да въведе реформи въ Македония. Г-нъ Делкасе упражнява натискъ въ Петербургъ, като съобщава, че английскиятъ посланикъ въ Цариградъ предлага единъ планъ за нова организация

на Македония. На 29 декемврий 1902 год. вечерьта графъ Ламсдорфъ, министъръ на външнитѣ работи въ Русия, пристига въ Виена и сутриньта има дълъгъ разговоръ съ канцлера графъ Голуховски, а после и съ императора. Установили се на две основни положения: 1) върху необходимостьта да се подобри сѫдбата на християнитѣ въ Македония и 2) върху най-пригоднитѣ срѣдства, за да се добие този резултатъ, безъ да се накърнява Status-quo-то и безъ да се посѣга на суверенитѣ права на султана върху тази область.

Като резултатъ отъ това раздвижване на дипломатитѣ се явиха тъй-наречените отъ населението за подигравка „пѫдарски реформи", защото сѫществено въ тѣхъ бѣ нареждането пѫдаритѣ да се назначаватъ изъ срѣдата на самото население въ разнитѣ селища, а именно въ мюсюлманскитѣ—мюсюлмани, въ християнскитѣ — християни. Тази реформена програма, известна съ името „Виенска", бѣ препоръчана отъ Австрия и Русия на 21 февруарий и възприета отъ султана на 25 февруарий 1903 год. Тя съдържашо и празнитѣ обещания за реорганизиране на жандармерията отъ чужди специалисти—белгийски или

скандинавски. Русия тогазъ се готвѣше за война съ Япония и гледаше да ангажира Австроунгарската монархия въ подържане на уговореното още въ 1897 год. статусъ-кво на Балканитѣ. Германия, която стоеше задъ Австрия, сѫщо бѣше за тази политика, за да запази надмощието си въ Цариградъ и да осѫществи плановетѣ си за проникване въ Азиятска Турция чрезъ Багдатската желѣзнопѫтна линия.

Революционното движение въ Македония продължаваше да се проявява все по-осезателно. Презъ мартъ 1903 год. бѣ разрушенъ желѣзнопѫтния мостъ при Ангиста, Драмско; въ априлъ станаха атентатитѣ въ Солунъ; сраженията между аскера и четитѣ зачестиха

Английскиятъ вице-консулъ въ Битоля Мк. Грегоръ донася до генералния консулъ съръ А. Билиоти въ Солунъ съ дата 4 априлъ 1903 година:

„Трудно е, човѣкъ би казалъ незъзможно, да се опредѣли точно размѣрътъ, до който Македонскиятъ комитетъ е достигналъ въ приготовленията си, но общото впечатление е, че една добре дисциплинирана организация сѫществува, която въ тритѣ виляета разполага

най-малко съ 40,000 пушки, както и едно значително количество муниции, попълването на което по настоящемъ съставлява главната грижа на комитета."

Вице-консулътъ Фонтана въ Скопье пише до сжръ А. Билиоти на 26 май 1903 год:

„Въ Скопье изглежда всичко спокойно, но все пакъ нѣкои признаци надделяватъ за едно българско въстание въ Македония".

Генералниятъ консулъ сжръ А. Билиоти до сжръ Оконоръ въ Цариградъ съ дата 9 юний 1903 год.:

„Македонскиятъ комитетъ се е установилъ на 2 юний за едно общо въстание и изпратилъ две чети отъ 180 человѣка подъ водителството на Чернопѣевъ и Мицо Дѣлчевъ да дѣйствуватъ въ Кукушъ. Но тъй като Кукушъ е мѣстность безъ гори и мѣста за прикриване, тѣ рѣшили да се скриятъ въ тръстиката на Арджанското езеро до опредѣления день. Тамъ къмъ тѣхъ се присъединилъ и Атанасъ Чопко съ 20 човѣка. . . ."

А следъ избухването на въстанието — 2 августъ 1903 год. — френскиятъ посланикъ въ Цариградъ г-нъ Константъ пише до г. Делкасе на 11 августъ:

„Никога, въ никой моментъ, въстаническото движение не бѣ развило подобна живость; нѣщо повече, никога не бѣха се подигнали толкозъ много въстаници. Добре осведомени хора твърдятъ, че тѣ сж повече отъ 30,000. Азъ зная добре, че въ тази цифра влизатъ и селянитѣ, които, изложени постояно на страха да бждатъ застреляни отъ еднитѣ като съучастници на българитѣ, отъ другитѣ като шпиони на турцитѣ, сж напуснали селата си и семействата си и се биятъ, може би безъ голѣмъ ентусиазъмъ. Зная сжщо, че не всички сж съвършено въоржжени. При все това, излиза, че войскитѣ не могатъ да въстановятъ реда: фактъ единственъ досега, Крушово отъ много дни е въ ржцетѣ на въстаницитѣ".

Известията, които посредствомъ кореспондентитѣ на вестницитѣ се разнесоха по свѣта за героизъма на въстанилитѣ и за извършенитѣ жестокости при потушаването на въстанието, намѣриха отзивъ въ свободолюбивитѣ умове и въ великодушнитѣ сърдца на просвѣтенитѣ мжже въ цивилизованитѣ страни. Митинги бѣха устроени въ Франция, Англия, Италия въ полза на справедливата кауза на борещитѣ се за свобода и самоуправление.

МИНИСТЕРСКИ СЪВЕТ
БИБЛИОТЕКА
Инв. 696/94

Депутати въ парламентитѣ интерпелираха правителствата, какво сж сторили за предотвратяване на тази касапница и що мислятъ да направятъ за подобрение на положението въ Македония, тази страна на най-ужаснитѣ страдания въ ново време. Въ Англия и Италия бѣха образувани македонски комитети, да събиратъ помощи за пострадалитѣ. Великодушни и хуманни синове на Англия отидоха въ най-много пострадалитѣ области лично да подпомогнатъ раненитѣ, ограбенитѣ, обездоменитѣ. Мжчно подвижната дипломация сжщо не можеше да не се размърда.

На 11 септемврий 1903 год. отъ Петербургъ донасятъ въ Парижъ, че графъ Ламсдорфъ се тъкми да тръгне за Виена въ края на месеца. Г-нъ Делкасе пише, че „сжщественото е да се стигне до единъ контролъ като непремѣнно условие за изпълнението на реформитѣ и за въстановяването на мира" (12 септемврий). Английския краль Едуардъ VII пристига въ Виена, гдето има свиждане съ Францъ Иосифъ и дълъгъ разговоръ съ графъ Голуховски. Австрия и Русия сж предупредени че Англия нѣма по-раншното гледище спрѣмо Виенската реформена програма. Следъ Едуарда VII пристига въ Виена Вилхелмъ II (18 септемврий) сигурно да подкрепи австрийското становище.

На 29 септемврий Лордъ Лансдоунъ, министъръ на външнитѣ работи на Англия, прави внушения за уреждане на работитѣ въ Македония. Той предписва на своя посланикъ въ Виена да представи на руския и австрийския първи министри за обсжждане следнитѣ точки:

1. Споредъ нашето мнение никой проектъ не ще даде задоволителни резултати, ако неговото изпълнение се повѣри на мюсюлманинъ губернаторъ, подчиненъ всецѣло на турското правителство и независимъ отъ чуждъ контролъ. Ние ще изтъкнемъ две алтернативи:

а). Назначаването на единъ християнинъ губернаторъ, безъ връзки съ Балканския полуостровъ, нито съ силитѣ, подписавши Берлинския договоръ; или б) подържането на единъ мюсюлманинъ губернаторъ, подпомаганъ отъ съветници европейци. Ние бихме били доволни да видимъ тѣзи последнитѣ избрани отъ двете сили.

2. Назначаването на офицери и подофицери европейци въ достатъчно число за реорганизиране на жандармерията.

3. Да се изтеглятъ отъ Македония недисциплинираните войски и да се държатъ тамъ само редовни войски.

4. Всѣка отъ дветѣ сили ще делегира по шестима офицери, за да придружаватъ турскитѣ войски, та да дѣйствуватъ обуздателно и да получаватъ сведения, достойни за вѣрване.

5. Да се получатъ улеснения за раздаване на помощи на лицата, броещи понастоящемъ хиляди, които сж били изгонени отъ огнищата си, разпръснати сж въ страната и тънатъ въ най-голѣма мизерия".

На 30 септемврий 1903 год. императоритѣ Францъ Иосифъ и Николай II се срещатъ въ Виена, отгдето заминали за щирийския градецъ Мюрцщегъ, придружени отъ своитѣ канцлери. Тамъ бѣ изработена реформената програма, която получи името на поменатия градецъ и която се различава отъ предложението на лордъ Лансдоунъ съ това, че значително смегчава последното и го прави по-приемливо за Високата Порта. Така, вмѣсто генералъ губернаторъ християнинъ, възприето е при главния инспекторъ Хилми паша да има двама цивилни агенти, русинъ и австриецъ, за контролъ; реформирането на жандармерията пъкъ

да се повѣри на офицери отъ великитѣ сили, които да раздѣлятъ помежду си окржзитѣ. Другитѣ точки на Мюрцщегската програма не се различаватъ по сжщество отъ указанията на английския министъръ на външнитѣ работи.

Този проектъ за реформи бѣ съобщенъ на турското правителство на 22 октомврий и то го прие едва на 25 декемврий следъ енергичнитѣ настоявания на всички посланици.

Мюрцщегскитѣ реформи не можеха да задоволятъ населението и то продължи борбата за постигане цельта — автономия на Македония. На 4 юний 1904 год., 8 часа вечерьта, въ единъ фургонъ на трена Скопье — Солунъ избухна бомба при станцията Гевгели. На 2 юлий става сблъскване между една шесточленна чета и аскеръ въ Гюмендже. На 10 юний вечерьта сж направени два атентата — единиятъ на 395-ия километъръ отъ Солунъ по желѣзнопжтната линия за Деде-Агачъ, другиятъ на 47-я километъръ по тази за Скопье. Презъ есеньта консулитѣ донасятъ на правителствата си за появата на гръцки и сръбски чети. На 2 ноемврий 1904 год. г-нъ Бапстъ, управляющъ френската легация въ Цариградъ, пише:

"Лѣтото въ Македония, въ сравнение съ това на миналата година, измина безъ силно движение; нѣма открито въстание, нито голѣми опустошения. Но злото е, може би, по-голѣмо, защото едно въстание всѣкога се поддава на потушване съ оржжие, когато сегашното движение, което се проявява едновременно на различни мѣста чрезъ отдѣлни злодѣяния и разбойничества, избѣгва дѣйствието на войскитѣ и не може да бжде бито ефикасно освѣнъ отъ полицията и жандармерията. Прочее, това бунтуване отъ нѣколко седмици насамъ силно расте: борбитѣ между раситѣ се ожесточаватъ; убийствата се увеличаватъ и тероризиранитѣ населения очакватъ едно променение на режима..."

Гръцкитѣ митрополити и консули и сега следъ въстанието, както подиръ Руско-турската война въ 1878 г., искаха да използуватъ неприязънята на турскитѣ власти спрѣмо българитѣ въ Македония, които се борѣха за свободата на всички народности и които канѣха подъ освободителното знаме всички македонци безъ разлика на народность и религия. Въоржжени въ Гърция банди нахлуха въ Македония, за да заставятъ съ тероръ българитѣ и властитѣ

да минатъ подъ духовното ведомство на Цариградската питриаршия. Г-нъ Викторъ Бераръ, въ своята книга La Revolition Turque (1909), пише на стр. 203: „Елинизирана Македония доставя малко борци; но гръцката пропаганда е събрала въ Критъ, въ островитѣ, въ Морея и Епиръ чети, плащани отъ Атина и командувани отъ гръцки офицери. Тѣзи чужденци третиратъ своитѣ „сектори" като завладѣна страна, и тѣхния патриотизъмъ се ожесточава противъ властитѣ, които ромжнската пропаганда тласка къмъ схизма". И по-надолу, на стр. 205: „Презъ есеньта 1904 г., Битолско е въ анархия: гръцки офицери, изпратени отъ Атина, тероризиратъ влашкитѣ села; писмата, намѣрени у тѣхъ, не оставятъ никакво съмнение върху помощьта, която имъ даватъ гръцкитѣ консули и патриаршескиятъ клиръ".

На 26 ноември една гръцка банда отъ 60 и повече души обградила селото Зелениче, Леринско, и една часть отъ тѣхъ нахлула въ кжщата на българина Стоянъ Гатевъ, гдето имало свадба, убива 13 души, между които жени и деца, и ранява 5.

Друга гръцка банда, на 7 априлъ 1905 г.

нападнала село Загоричани, Костурско, запалила и заклала учителя, свещеника и 60 селяни, отъ които 7 жени. При мълчаливото съгласие на органитѣ на Абдулъ Хамидъ, гръцки терористи и бандити избиха мнозина българи въ Сѣрско, Солунско, Драмско и Битолско. Бѣлградското правителство, подражавайки на Атинското, изпрати пъкъ чети да тероризиратъ българитѣ въ Скопско, Велешко, та да ги заставятъ да ставатъ сърби. Вѫтрешната революционна организация, прочее, трѣбваше да се бори срещу три врага на македонската автономия.

Въ края на декември 1904 год., г, Константинъ, френскиятъ посланникъ въ Цариградъ донася въ Парижъ:

„Положението въ Македония е чувствително натежнѣло въ течение на този месецъ. Крайната бавность, съ която се извършва преобразованието на жандармерията, — а отъ нея преди всичко християнитѣ очакваха ефикасни резултати, — и злата воля все повече очевидна, каквото властитѣ проявяватъ въ случая, увеличаватъ безпокойството въ всички срѣди. Изглежда, че въ Македония все повече се шири мнението, какво не може вече да се

разчита на реформитѣ, и българитѣ, считайки себе прицель на систематичната дѣйность на правителството, изглеждатъ все повече и повече решени да прибегнатъ къмъ въстание".

Руското и австро-унгарското правителства предлагатъ на другитѣ велики сили да се иска отъ Портата да приеме увеличението на джандармерийскитѣ офицери. Англійското правителство апелира за осѫществяването и на другитѣ реформи. Въ ногата на лордъ Лансдоунъ отъ 20 декември четемъ: „редовностьта въ финанситѣ е първиятъ елементъ на едно управление и отъ нея именно ще зависятъ подобренията на административната и сѫдебна системи. Правителството на Н. Величество не може да се въздържи да не установи известна неустойка въ това, че въ продължение на 13-тѣ месеца, отъ като бѣ поставена на дневенъ редъ реформената програма отъ дветѣ велики сили, никакъвъ проектъ не е билъ приготвенъ, който да се постави на решение... Изглежда да е отъ бърза необходимость, щото да се направи опитъ за подобрение на сѫдебната администрация".

Така бѣха поставени на дневенъ редъ финансовата и сѫдебна реформи. Подъ напора на

непрекѫснатото революционно движение, великитѣ сили наложиха и тѣзи реформи, макаръ и твърде бавно. Отъ една страна руско-японската война, отъ друга — бакшишитѣ, които султанътъ обещава и дава днесъ на една, после на друга велика сила, — пречатъ за по-бързото развитие на реформеното дѣло. Финансовата реформа бѣ приета отъ Високата Порта едва на 16 декември 1906 г., следъ като една международна флота окупира митницата и телеграфа въ Митилинъ. Сѫдебната пъкъ реформа се установява подиръ голѣмо дипломатическо движение. На 3 — 7 августъ 1907 год. се срещатъ Вилхемъ II и Николай II; на 14 августъ Вилхелмъ II и Едуардъ VII; на 15 августъ — Едуардъ VII и Францъ Иосифъ; на 21 августъ Едуардъ VII и Клемансо; на 24 августъ австрийскиятъ и италянскиятъ министри на външнитѣ работи Еренталъ и Титони; на сѫщата дата Жулъ Камбонъ, френскиятъ посланикъ въ Берлинъ, и графъ Бюловъ, германски канцлеръ. Не ще съмнение, че въ разговоритѣ при тѣзи срещи се разискватъ въпроситѣ въ Азия и Мароканскиятъ въпросъ, ала безспорно важно мѣсто заема въ тѣхъ и Македонскиятъ въпросъ. Между това наближава

да изтече мандата на реформаторитѣ и турското правителство се съгласява за продължението му за единъ периодъ отъ 7 години, т. е. до 1914 год., следъ като сѫръ Едуардъ Грей, новиятъ министъръ на външнитѣ работи въ Англия, предложилъ на разнитѣ кабинети да бѫде назначенъ генералъ-губернаторъ на Македония — християнинъ или мюсюлманинъ съ съгласието на силитѣ за 10 години.

Успѣхътъ на Германия въ Цариградъ, — тя получава исканитѣ километрически гаранции за Багдатската линия, — внася смущение у англичани и руси. На 10 юний 1908 год. при свиждането на Едуардъ VII съ Николай II въ Ревелъ, рускиятъ министъръ на външиитѣ работи Изволски и английскиятъ посланикъ въ Петербургъ сѫръ Хардингъ се споразумѣватъ за единъ англо-руски реформенъ проектъ, който сигурно водѣше къмъ автономията на Македония. Въ официозното съобщение на английското министерство на външнитѣ работи отъ 20 юний се казва:

„Английското правителство притежава отговора на Русия на своята последна нота. Англо-рускиятъ проектъ за умиротворението на Македония, проектъ твърде подробенъ, твърде

точенъ, е установенъ формално. Въ него сѫ комбинирани най-добритѣ решения, извлѣчени отъ по-раншнитѣ проекти на Русия и Англия. Щомъ като той бѫде окончателно установенъ Русия и Англия ще се постараятъ да получатъ съгласието на другитѣ сили. Нищо не оправдава слуха, че Русия и Англия сѫ решили да свикатъ една европейска конференция, за да разисква върху положението на Македония."

На 23 юлий 1908 год., обаче, младотурцитѣ обявиха въвеждането на конституционенъ режимъ въ Османската импария; четитѣ слѣзоха отъ планинитѣ, а подиръ нѣколко месеца великитѣ сили отзоваха реформаторитѣ...

IV.

Младотурскиятъ режимъ и Македония.

Деспотическото управление на Абдулъ-Хамида създаде недоволници и между турцитѣ въ виляетитѣ. Въ Илдъзъ Кйошкъ на Босфора господствуваше една камирила, съставена отъ ласкатели и угодници на султана. Както при вѫтрешното управление, така и въ отношенията на Турция съ другитѣ държави

Високата порта водѣше една ултра-опортюнистическа политика да се прекара днесъ, та утре, що даде Господь. Корупцията достигна до голѣми размѣри. Бакшишътъ стана най-сигурното срѣдство въ външната и вѫтрешната политика. Чрезъ разни концесии, давани на европейски капиталистически сдружения, се подържаше разногласието на великитѣ сили и бѣ отклонявана намѣсата имъ по Македонския въпросъ. Подаръци даваха кандидатитѣ за чиновнници на тѣзи, отъ които зависѣше назначението имъ; веднъжъ назначени, тѣ взимаха отъ подчиненитѣ тѣмъ, а за всички бакшишитѣ излизаха отъ кесиитѣ на поданицитѣ. Въ администрацията, сѫдилищата, въ всички отрасли на държавния животъ се ширѣше развалата. Между турцитѣ съ западно-европейско образование, особено между военнитѣ взе да си пробива пѫть идеята за въстановяване на Митхадъ-пашовата конституция отъ 1876 год. Тази мисъль завладѣ много умове следъ намѣсата на великитѣ сили за въвеждане реформи въ Македонии. Ревелската среща между Едуардъ VII и Николай II, на която било уговорено да се даде автономия на Македония, потикна младотурскитѣ патрио-

ти, които имаха войската, да побързатъ съ прокламирането на конституционно управление въ Турция. Това стана на 23 юлий 1908 год. Авторитѣ на революцията заявиха, че настжпва за Турция епоха на свобода, равенство и братство. При водителитѣ на Македонската революционна организация бѣха изпратени делегати да ги увѣрятъ, че правата, за които се борятъ вече ги иматъ, и се търсѣше сътрудничеството на всички народности за реформиране на държавата: българитѣ и власитѣ въ Македония приеха съ довѣрие обещанията; гърцитѣ, които лукаво използуваха слабоститѣ на стария режимъ за своята пропаганда, хладно посрещнаха превратa; албанцитѣ мюсюлмани, които се ползуваха съ известни привилегии и националното възраждане на които бѣ още въ началото си, не бѣха доволни отъ станалата промѣна. Великитѣ сили отзоваха реформаторитѣ презъ септември 1908г.

Конституцията на Митхадъ паша даваше известни граждански свободи и политически права, които правѣха възможна легалната обществена дѣятелность. Българитѣ въ Македония тогазъ приустановиха революционната бор-

ба и образуваха „конституционни клубове“ съ програма:

„Групиране на отдѣлнитѣ националности въ Отоманската държава въ нови административни единици, по възможность по-хомогенни, **съ областно самоуправление“.**

„Всеобщо, прѣко, равно и тайно гласоподаване за всѣки поданикъ отъ 20 години нагоре. Гарантиране правата на малцинствата“.

„Пълна свобода на личностьта, убежденията, словото, печата, събранията и сдружаванията:

„Самоуправление на общината като първа административна единица“.

„Ново административно дѣление възъ основа на групиране хомогенни етнични елементи съ изборни съвети и постоянни комисии“.

Образование на матеренъ езикъ“.

„Правата на отоманскитѣ българи въ религиозно и културно отношение, спечелени по силата на държавни актове, произходещи отъ върховната или изпълнителната власть, се запазватъ.

Поданицитѣ да си служатъ съ матерния си езикъ въ учрежденията“ и пр. и пр.

Гърцитѣ въ Македония се групираха около своитѣ владици въ тъй наречените силлогоси.

Стремежътъ на християнскитѣ народности въ Турция, поне това е вѣрно за българитѣ, бѣ да стане тя федеративна държава, въ която Македония и Одринско да влѣзатъ като отдѣлни държави въ федерацията.

Младотурцитѣ, обаче, които бѣха голѣми националисти, отрицателно се отнесоха спрѣмо национализма на другитѣ народности. И въ 1909 год. парламентътъ гласува законъ противъ националнитѣ сдружавания. Българскитѣ конституционни клубове бѣха насила разтурени. Въ изборитѣ се вършеха произволи: до като 250 мюсюлмани можаха да избиратъ единъ подгласникъ, на 750 християни се даваше пакъ единъ подгласникъ; изборитѣ ставаха по двостепенна система.

Младотурцитѣ, които образуваха комитета „Съединение и напредъкъ", се запретнаха да отоманизиратъ останалитѣ народности и почнаха да ограничаватъ правата на религиознитѣ общини — на Гръцката патриаршия и на Българската екзархия. И за пръвъ пѫть българи и гърци въ Македония презъ 1911 год.

се коалираха задружно да отстояватъ черковно-училищнитѣ си правдини.

„Съединение и напредъкъ" не се спрѣ до тукъ. Мѣстни тайни турски комитети почнаха отъ засада да изтребватъ македонскитѣ революционери. Властьта предприе тъй наречената обезоржжителна акция, при която въ Скопския, Солунския и Битолския санджаци бѣха изтезавани 4973 души българи; отъ тѣхъ 73 души умрѣха или останаха сакати; 2050 души избѣгаха въ България, 2000 хванаха планинитѣ. За да разреши веднъжъ за винаги македонския въпросъ въ своя полза, младотурското правителство почна да откупва чифлици и да заселва въ тѣхъ „мохаджири", преселници мюсюлмани отъ другаде, та да се разреди българскиятъ елементъ. Много селяни бѣха изхвърлени отъ замитѣ, които сж били разработвани отъ прадѣдитѣ, дѣдитѣ и бащитѣ имъ. Всичко това способствува да се създаде предишното настроение у народа за въоржжена борба и Вжтрешната революционна организация възобнови своята конспиративна работа. Сега тя дѣйствуваше главно чрезъ атентати по желѣзнопжтнитѣ линии и правител-

ствени учреждения. Така отъ 1910 до 1912 год. бѣха извършени динамитни атентати:

При гаритѣ Аджарларъ (Кумановско), Куманово, Бояново, Мировци (Прѣшовско); разрушенъ бѣ мюдюрлука въ с. Конаре, Скопска каза; атентати при гаритѣ Зелениково, Скопско, и Килиндиръ, Кукушко; надъ жандармерийския постъ при Велесъ; атентатъ при Дойранъ срѣщу трена по линията Солунъ—Цариградъ; разрушено бѣ влагалището при Велешката гара; атентати въ Радовишъ, Битоля, Охридъ, Кавадарци, Прилепъ, Крушово и Кичево; атентати въ австрийската поща и трамвайното депо въ Солунъ; атентати въ Дойранъ, Щипъ и Кочани, следъ които бѣ извършено отъ башибузукъ клане надъ българското население.

Ултранационалистичната политика на младотурското правителство, патриотическата му ревность, която се изрази въ засилване на армията, войнственитѣ закани и преследванията на християнскитѣ народности, — всичко това тласна съседнитѣ християнски държави къмъ споразумение. Гърция имаше да освобождава свои сънародници въ Критъ и южния Епиръ, Сърбия и Черна-гора въ Новопазарския санджакъ

и Косово, България въ Македония и Южна Тракия. Така стана възможенъ съюзътъ между балканскитѣ държави въ 1912 год. На чело на този съюзъ застана най-силната отъ тѣхъ — България.

V.

Балканскитѣ държави и Македония.

На 29 февруарий (13 мартъ) 1912 год. България и Сърбия сключили договоръ за съюзъ и приятелство. Къмъ договора било прибавено едно тайно приложение, съ което се предвиждали придобивкитѣ въ случай на една побѣдоносна война на съюзницитѣ съ Турция.

Така въ чл. 2 на поменатото приложение намираме: „Всички териториални увеличения, които биха били осѫществени чрезъ една обща акция въ смисъла на първия и втория членове отъ договора и на първия членъ отъ настоящето тайно приложение, падатъ подъ общо владение (кондоминиумъ) на дветѣ съюзни държави. Ликвидацията имъ ще стане незабавно, въ единъ срокъ най-много отъ три месеца следъ въстановяването на мира и на следната основа:

Сърбия признава на България правото върху територитѣ на истокъ отъ Родопитѣ и рѣката Струма; България признава правото на Сърбия върху тѣзи, които сж разположени на северъ и на западъ отъ Шаръ-Планина.

Що се отнася до територитѣ между Шаръ, Родопитѣ, Егейско Море и Охридското езеро, ако дветѣ страни добиятъ убеждението, че тѣхната организация въ отдѣлна автономна провинция е невъзможна предъ видъ на общитѣ интереси на българската и сръбската народности и поради други съображения отъ външно и вжтрешно естество, ще се разполага съ тѣзи територии съгласно тукъ доле-означенитѣ постановления:

Сърбия се ангажира да не предявява никакво искане относно територитѣ, разположени отвъдъ линията начертана въ приложената карта и която почва отъ върха Голѣмъ (северно отъ Криворѣчна Паланка) и следва общо югозападно направление до Охридското езеро (Продължава общо указание на пунктоветѣ, презъ които минава тази линия.)

България се задължава да приеме тази граница, ако Н. В. Рускиятъ императоръ, чието съгласие ще се вземе да бжде върховенъ

арбитъръ по този въпросъ, се произнесе въ полза на тази линия. Само по себе следва, че дветѣ договорящи страни се задължаватъ да приематъ като окончателна граница линията, която Н. В. Рускиятъ императоръ, въ горе показанитѣ граници, би намѣрилъ най-отговаряща на правата и интереситѣ на дветѣ страни".

На 16/29 май сжщата година бѣ сключенъ отбранителенъ съюзенъ договоръ между България и Гърция, който не съдържа никакви указания за евентуални териториални придобивки въ случай на война съ Турция. Говори се само, дветѣ съюзни страни „да си даватъ взаимна помощь и да вървятъ въ съгласие за всѣка акция предъ турското правителство или предъ великитѣ сили, която би имала за цель да се получи и осигури реализирането на права, произходящи отъ договоритѣ или друго яче отстжпени на българската и гръцка народности, осжществяването на политическото равенство и на конституционнитѣ гаранции".

И къмъ двата договора сж приложени военни конвенции, сключени между сръбския и българския, гръцкия и българския генерални щабове.

Вербално съглашение бѣ сключено за взаимно дѣйствие между България и Черна-Гора.

На 29 септемврий Турция, подъ предлогъ да прави маневри въ Одринския виляетъ, декретира мобилизация; на 1 октомврий балканскитѣ съюзници заповѣдаха мобилизирането на военнитѣ си сили.

На 8 октомврий руското и австрийското правителства заявиха на балканскитѣ държави, че сж решителни противници на всѣко нарушение на мира, че ще вематъ въ свои ржце осжществяването на реформитѣ, предвидени въ чл. 23 на Берлинския договоръ и че ако войната избухне, тѣ нѣма да допуснатъ никаква промѣна въ териториялното статукво на Европейска Турция.

На сжщата дата посланицитѣ на петьтѣ велики сили (Италия бѣше още въ положение на война съ Турция) вржчиха нота на Високата Порта, съ която съобщаватъ, че незабавно ще разискватъ съ нея за реформитѣ, въ духа на чл. 23 отъ Берлинския договоръ и на закона отъ 1880, споредъ публично изказаното намѣрение на Турция да въведе такива реформи.

Правителството на султана, въ отговора си се обявява противъ чуждото вмѣшателство въ вжтрешнитѣ работи на империята и съобщава, че ще внесе закона за виляетитѣ отъ 1880 година въ парламента.

На 12 октомврий България отъ името на 3-тѣ съюзници — Черна-Гора бѣ почнала враждебнитѣ дѣйствия, — изпраща нота до великитѣ сили и до Турция съ едно обяснително приложение къмъ нотата, което съдържа слѣднитѣ искания:

1. Потвърждение на етническата автономия на народноститѣ въ Империята съ всичкитѣ ѝ последици.

2. Порпорционално представителство на всѣка народность въ отоманския парламентъ.

3. Назначаване християнитѣ въ всички обществени служби въ провинциитѣ, населявани отъ християни.

4. Да се признаятъ всички видове училища на християнскитѣ общини на равна нога съ отоманскитѣ училища.

5. Да се задължи Високата Порта да не изменява народностния характеръ на провинциитѣ въ Отоманската империя, като настанява въ тѣхъ мюсюлмански населения.

5. Регионални набори за военната служба на християнитѣ съ християнски кадри. До формирането на кадри да спре наборътъ.

7. Реорганизация на жандармерията въ виляетитѣ на Европейска Турция подъ ефективната команда на швейцарски или белгийски организатори.

8. Да се назначатъ въ виляетитѣ, населявани сѫщо отъ християни, валии швейцарци или белгийци, приети отъ силитѣ и подпомагани отъ общи съвети, избрани отъ избирателни окрѫзи.

9. Да се учреди при великиятъ везиратъ единъ върховенъ съветъ съставенъ отъ християни и мюсюлмани по равно число, за да бди върху приложението на тѣзи реформи. Посланицитѣ на великитѣ сили съ пълномощнитѣ министри на четиритѣ балкански държави ще иматъ за задача да следятъ функционирането и работитѣ на този съветъ.

На тази нота не последва отговоръ отъ турското правителство; на 5/18 октомврий дипломатическитѣ сношения между балканскитѣ държави и Турция бѣха скѫсани и войната почна.

Известна е бързината, съ която се развиха военнитѣ дѣйствия въ Тракия, главния воененъ театъръ. Следъ пъвата голѣма битка между българската и турската армии при Селиолу на 22 октомврий падна Лозенградъ. На 29 октомврий бѣ обсаденъ Одринъ; на 3 ноемврий бѣха сразени главнитѣ турски сили при Люле-Бъргазъ; на 15 ноемврий българската войска бѣ на Чаталджа, последната защита на Цариградъ.[1])

Сръбскитѣ войски, които оперираха въ Македония срещу по-малочислени турски сили, разбиха последнитѣ на два пѫти — еднъжъ при Куманово на 24 октомврий и втори пѫть при Битоля на 17 ноемврий. Победата при Куманово бѣ подпомогната отъ една българска дивизия — 7 Рилска — която би турцитѣ при Кочани и на 6 ноемврий се отзова предъ Солунъ.

Най-лека бѣ задачата на гръцката армия: тя имаше срещу си незначителни турски сили. Само при Енидже-Вардаръ турцитѣ оказаха известно съпротивление на 1—2 ноемврий. И макаръ че гърцитѣ бѣха по-далечъ отъ Солунъ, отколкото Рилската българска дивизия,

[1]) Датитѣ сѫ по новъ стилъ.

Таксимъ паша тѣмъ предаде столицата на Македония.

На 3 декември бѣ сключено примирие между Турция и съюзницитѣ, ала преговоритѣ за миръ бѣха прѣкжснати на 3 февруарий, следъ единъ превратъ въ Цариградъ, и военнитѣ дѣйствия продължиха. На 8 февруарий стана голѣмия бой при Булаиръ, гдето бѣ притеглена и единствената българска дивизия отъ Македония; тукъ турскитѣ войски претърпѣха ново поражение. На 26 мартъ бѣ превзета съ щурмъ Одринската крепость; на 12 априлъ се предаде на гърцитѣ Янина; на 23 априлъ черногорцитѣ влѣзоха въ Шкодра. На 30 май бѣ подписанъ въ Лондонъ договорътъ за миръ между Турция и балканскитѣ съюзници, споредъ който на последнитѣ се отстжпваха териториитѣ отъ една линия теглена между Мидия на Черно море и Еносъ на Бѣло море на истокъ до Албанскитѣ планини на западъ.

Македонскитѣ революционери въ първитѣ месеци на войната не знаеха съдържанието на договоритѣ за съюзъ и приятелство между балканскитѣ държави. Тѣмъ бѣ известно, че България въ миналото бѣ противъ всѣки дѣлежъ на Македония. И понеже войната се

водѣше за освобождението и на тѣхното отечество, македонскитѣ революционери взеха участие въ нея и съ своитѣ чети принесоха не малки услуги на сръбската, гръцката и българската армии. За нещастие, радостьта имъ бѣ скоро помрачена. Сърбитѣ и гърцитѣ, още въ първитѣ дни следъ окупирането на съответнитѣ части отъ Македония, почнаха да се държатъ враждебно спрямо българското население, не позволиха да се продължаватъ занятията въ българскитѣ училища и дори почнаха да горятъ българскитѣ книги. Повечето отъ тѣзи издевателства на сърбскитѣ и гръцки окупационни власти сж изложени въ анкетата на Балканитѣ, извършена отъ международната комисия учредена отъ Карнегиевия даръ (Dotation Garnegie) за мира. За македонцитѣ стана ясно, че Сърбия и Гърция нѣматъ намѣрение да излѣзатъ отъ Македония и че предстои подѣлбата ѝ. На 19 декември Централниятъ комитетъ на Вжтрешната революционна организация подаде единъ меморандумъ до царь Фердинандъ, съ който се обявяваше решително противъ дѣлежа на Македония и искаше нейната автономия.

Още преди подписването на мира между Турция и балканскитѣ съюзници, Сърбия поиска ревизия на „договора ѝ съ България за съюзъ и приятелство“, и прострѣ своитѣ претенции отвъдъ тъй нарeчената „безспорна зона“ до Битоля. И за да обезпечи задържането на окупиранитѣ отъ нея земи, влѣзе въ тайни преговори съ Гърция за съюзъ противъ България. На 19 априлъ с. г. Ристичъ, сръбски пълномощенъ министъръ въ Букурещъ, сондира министърътъ на външнитѣ работи Т. Майореску, дали Ромъния е разположена да сключи съ Сърбия „отбранителенъ“ съюзъ противъ България. На 15 май гръцкиятъ пълномощенъ министъръ при ромънския дворъ иска сѫщо съюзъ между Гърция и Ромъния противъ България. На 1 юний, два дена само следъ подписването на мира съ Турция, е подписанъ съюзниятъ договоръ между Гърция и Сърбия противъ България. Въ този подълъ актъ Гърция и Сърбия си подѣлятъ почти цѣла Македония. На 29 юний избухва междусъюзническата война, която се завършва съ Букурещкия договоръ за миръ; последниятъ санкционира уговорения по-рано между Гърция и Сърбия дѣлежъ на македония.

Ала не за замѣняването на едно робство съ друго се бориха македонскитѣ патриоти въ продължение на двадесеть години. И Вѫтрешната македонска рев. организация почна пакъ своята конспиративна работа. Пръвъ въоръженъ протестъ бѣ въстаническото движение въ Охридъ и Дебъръ презъ септемврий 1913 г. Сръбскитѣ гарнизони бѣха прогонени отъ поменатитѣ градове и за известно време бѣ установена въ тѣхъ революционна власть. Но следъ кървопролитната битка при прохода Петрино на пѫтя Ресенъ—Охридъ между въстаницитѣ и редовна сръбска войска, снабдена съ оръдия и картечници, въстаницитѣ бѣха принудени да се изтеглятъ въ Албания. На следната година организационната мрежа бѣ възстановена и бѣха извършени нѣколко атентати отъ революционнитѣ чети, а именно по желѣзнопѫтната линия при с. Скаченци, Велешко; разрушени бѣха железнопѫтнитѣ мостове при Демиръ-Капия и на р. Водисиръ; нападнати бѣха войскитѣ, които пазѣха желѣзнопѫтната линия при Валандово и пр. Когато пъкъ въ 1915 год. се почна войната между България и Сърбия, а по-кѫсно и между България и Гърция, българитѣ, тур-

цитѣ и албанцитѣ въ Македония въстанаха и помагаха на българската армия за освобождението на отечеството имъ отъ гръцкото и сръбско иго.

Великитѣ сили победителки, обаче, безъ да се вслушатъ въ исканията на македонцитѣ и безъ да вематъ актъ отъ многократно изразената тѣхна воля да бѫдатъ свободни и се самоуправляватъ, по Нйойския договоръ за миръ пакъ оставиха Македония подѣлена между балканскитѣ държави, като увеличиха дѣла на Сърбия съ Струмишката околия.

VI.

Македонскиятъ въпросъ днесъ.

Каза се по-горе, че сърбитѣ, още въ първитѣ месеци следъ нахлуването си въ Македония, преди да бѣ свършена войната съ Турция, започнаха чрезъ тъй наречената „Черна ржка“ да тероризиратъ населенията, а особено българитѣ, съ цель да ги сърбизиратъ, да ги заставятъ да се наричатъ сърби, и постепенно да свикнатъ съ това. Така напримѣръ учителтъ Анастасъ Лютиевъ бѣ убитъ на 18 декемврий 1912 год. въ Прилепъ, защото на

банкета по случай на сръбския националенъ праздникъ проявилъ своитѣ български чувства. Търговецътъ Григоръ Кондовъ, сѫщо отъ Прилепъ, една вечеръ изчезна безследно; цѣлото семейство Стамболджиеви въ Битоля бѣ затрито; ректорътъ на свещеническото българско училище въ Скопье архимандритъ Методий бѣ зле битъ; и много други жестокости бѣха извършени. Когато пъкъ се започна междусъюзническата война, тероротъ достигна до своя връхъ. Българскитѣ митрополити, архиерейски намѣстници и свещеници въ Македония, всички родени въ последната, — бѣха арестувани и насилствено изпѫдени задъ граница. Учителитѣ и по-първитѣ граждани бѣха арестувани. Така отъ Скопье сръбскитѣ власти задигнаха 99 души учители и градски първенци българи и ги изпратиха въ затвора на града Митровица. Въ Тетово бѣха арестувани 200 души българи, въ Куманово — 150 души; отъ Криворѣчна Паланка бѣха задигнати 100 души, нѣкои отъ които били избити по пѫтя за Куманово; въ Велесъ бѣха арестувани 200 души, шестима отъ които съ свещеника Иванъ Авраамовъ били убити и труповетѣ имъ хвърлени

въ Вардаръ. Въ Битоля бѣха арестувани 600 души, въ Ресенъ 350 и т. н.

Сръбскитѣ войски изгориха осъмь български села. Числото на убититѣ и малтретиранитѣ надвишава 6000 души. Въ западна Македония пъкъ бѣха унищожени съ орждия цѣли албански села и много албанци бѣха съ картечници избити.

Гърцитѣ презъ междусъюзнишката война извършиха още по-голѣми жестокости въ окупираната отъ тѣхъ Македония. Въ солунския затворъ бѣха хвърлени повече отъ 400 души българи отъ Солунъ, Енидже-Вардаръ, Воденъ, Леринъ. Тѣ следъ това бѣха заточени на о-въ Трикери, други на о-въ Итаки. Нѣкои, какъвто бѣ случая напр. съ архиерейския намѣстникъ въ Солунъ архимандритъ Евлогий и секретаря му Христо Батанджиевъ, на пѫть за мѣстозаточението бѣха хвърлени въ морето. Други мѫченически умрѣха отъ болести и гладъ въ Трикери и Итаки. Заточени и арестувани бѣха нѣколко стотини българи отъ Костурско и Леринско. Въ източна Македония пъкъ, гдето ставаха военнитѣ дѣйствия, гръцкитѣ войски по заповѣдь на главното командуване въ похода си отъ Солунъ до хребета на Рила планина изгориха 161 български села съ 16,000 кѫщи. Въ тази часть на Македония бѣ извършено и формено клане надъ неуспѣлото да избѣга българско население. Въ писмата си, заловени следъ боя въ Разлога, гръцкитѣ войници се хвалятъ съ извършенитѣ отъ тѣхъ жестокости. Български военни отреди въ отговоръ на гръцкитѣ опустошения бомбамдираха Сѣръ и Доксатъ. Около 70,000 българи — мѫже, жени и деца, настръхнали отъ ужаса на горящитѣ имъ жилища, голи и боси напустнаха роднитѣ си пепелища и избѣгаха въ България. Мнозина умрѣха по пѫтищата, а други по-кѫсно отъ придобити болести и изтощения. Голѣма часть отъ тия варварства сѫ констатирани отъ Карнегиевата анкетна комисия и описани въ доклада ѝ „Анкета на Балканитѣ", Парижъ, 1914 год.

Презъ последната война сѫщо така сърбитѣ и гърцитѣ извършиха нови звѣрства. Преследванията, ареститѣ, малтретиранията, грабежитѣ, убийствата, обаче, продължиха и подиръ свършването на войнитѣ. Тѣ продължаватъ и сега. Гърцитѣ насила взеха войници

българитѣ въ подвластната тѣмъ Македония и ги изпратиха въ Мала-Азия да се биятъ за една чужда за тѣхъ кауза. При най-малкото подозрение тѣзи нещастници сѫ били безмилостно наказвани. Мнозина отъ жителитѣ пъкъ, които поради възрастьта имъ не подлежаха на наборъ, бѣха изпратени по затворитѣ на крайбрѣжнитѣ градове или на заточение по островитѣ.

Въ Македония, владѣна отъ християнитѣ и славяни сърби, сѫщо така не сѫществуватъ никакви гаранции за живота, имота и честьта на подвластнитѣ населения. И тукъ най-много преследванитѣ сѫ българитѣ, защото сръбскитѣ шовинисти разчитаха тѣхъ, като славяни, по-лесно да сърбизиратъ. Затворитѣ въ Скопье, Куманово, Щипъ, Прилепъ, Струмица, Битоля, Охридъ и пр. сѫ препълнени съ арестанти, поради туй че сѫ проявили по единъ или другъ начинъ народностнитѣ си чувства. По-независимитѣ сръбски вестници сами характеризиратъ положението въ Македония като това въ ада. Ала тѣ отдаватъ злото на лошитѣ чиновници, а не на самата система, вдъхновявана отъ управницитѣ завоеватели спрямо единъ, чуждъ

тѣмъ завоюванъ народъ, който искатъ на всѣка цена да претопятъ. Разбира се, както гръцкитѣ така и сръбскитѣ власти не щадятъ и другитѣ народности, — турцитѣ, албанцитѣ, власитѣ, евреитѣ. И тѣ сѫ напълно на милостьта на всѣки властникъ отъ най-вишия до най-нишия. Положението се влошава и отъ прииждането въ Македония на паразитически елементи отъ Гърция и Сърбия, които изнудватъ мѣстното население и дѣлятъ доходитѣ отъ имота му и самия имотъ при покровителството на властитѣ. За по-бързата асимилация на завладѣнитѣ територии и Гърция и Сърбия, всѣка въ своя дѣлъ, заселватъ въ тѣхъ преселници гърци и сърби, като отчуждаватъ насилствено цѣли землища.

Впрочемъ пълната и подробна характеристика на гръцкия и сръбски режими не влиза въ задачата на тази студия. За злодѣянията до свършека на последната война има специални изследвания, а извършенитѣ следъ това жестокости и насилия ще трѣбва да се изнесатъ въ друга книга. Ала не само отъ физически тероръ страдатъ населенията въ Македония. Тѣ изпитватъ и непознатъ до сега мораленъ гнетъ.

Така, нито гръцката, нито сръбската власти признаватъ народностьта на българитѣ въ Македония: за първитѣ тѣ сж „българогласни елини“, за вторитѣ „старосърбиянци“! Сърбия и Гърция изгониха отъ отечеството имъ всички интелигентни българи: епископи, учители, свещеници, лѣкари, юристи, архитекти, журналисти и пр. Заевоевателитѣ на Македония унищожиха всички просвѣтителни огнища на една национална култура, не по-малка отъ тѣхната.

Въ македонскитѣ окржзи, присъединени къмъ Гърция, имаше въ 1912 год. 378 български черкви съ 300 свещеници и 340 български училища, — основни, прогимназии и гимназии, — съ 750 учители и 19,000 ученици.

Въ македонскитѣ окржзи, завладѣни отъ Сърбия, имаше въ 1912 год. 761 български черкви съ 6 епископа, 833 свещеници и 641 български училища съ 1013 учители и 37,000 ученици. Гръцкитѣ и сръбски власти си присвоиха тѣзи черкви и училища и ги обърнаха въ гнезда за своя национална пропаганда. Родителитѣ насила сж заставени да пращатъ децата си въ гръцкитѣ и сръбски училища споредъ това, дали подъ гръцко или сръбско

управление се намиратъ. Децата се тероризиратъ да говорятъ гръцки или сръбски езикъ. Има сведения, че гръцки учителки сж бодѣли съ игли езицитѣ на малкитѣ деца, които проговорятъ на матерния си, български езикъ. Българската писменость е преследвана: даже на фирмитѣ не може да има български надписи. Българската книга е унищожавана: библиотекитѣ при българскитѣ училища, читалища и общини въ Македония не сжществуватъ. Български вестници и списания, каквито имаше порано въ Македония, днесъ не могатъ да бждатъ издавани. По този начинъ тѣзи културни, черковно-училищни правдини, които българитѣ въ Македония си бѣха извоювали въ турско време въ борба съ гръцката патриаршия, Сърбия и Гърция ги отнеха още съ влизането си въ Македония. Тѣзи права сж отнети и на власитѣ и на албанцитѣ, а на турцитѣ сж намалени до минимумъ. Много мюсюлмански джамии и училища сжщо така сж присвоени отъ завоевателитѣ.

Сърбия и Гърция, за да покажатъ възможната заблуда у чуждия свѣтъ, показаха видъ, че и македонцитѣ могатъ да се ползу-

ватъ отъ правата, предвидени въ либералнитѣ имъ конституции. Въ дѣйствителность, обаче, това е невъзможно. Когато е застрашенъ животътъ на едни хора, които биха дръзнали да изявятъ своитѣ народностни чувства, не може да става дума за никакви права и свободи. Македонцитѣ се опитаха да направятъ своя партия, та по легаленъ пѫть, чрезъ парламента, да се сдобиятъ съ похитенитѣ народностни свободи, ала владѣтелитѣ чрезъ тероръ не допустнаха това. И когато станаха изборитѣ въ Гърция презъ есеньта на 1920 год., македонцитѣ можаха само отрицателно да изявятъ своята воля, като гласуваха противъ Венизелоса, „освободителя" на Македония.

Когато ставаха изборитѣ въ Сърбия за Великата Скупщина (конституантата), македонцитѣ въ знакъ на протестъ гласуваха за комунистическитѣ кандидати, безъ да бѫдатъ комунисти. За това пъкъ, презъ станалитѣ избори въ 1923 и 1925 г. въ Македония не бѣха допустнати други кандидатни листи вънъ отъ тия на сръбскитѣ радикална и демократическа партии.

Все поради голѣмия тероръ македонскитѣ народности не могатъ да изискатъ чрезъ свои

петиции или делегации отъ Обществото на народитѣ и онѣзи неотемлеми, естествени права, които се предвиждатъ въ договоритѣ за покровителство на националнитѣ малцинства. Молби за това, обаче, бѣха отправени на нѣколко пѫти до Обществото на народитѣ отъ емигрантскитѣ македонски организации, които сѫ естествени изразители на легитимнитѣ желания на населението въ самата Македония. При все това секретарията на Обществото на народитѣ, съветътъ при него и самиятъ пленумъ не се вслушаха въ тѣзи справедливи и осветени отъ договоритѣ искания. Предложението на доблестния делегетъ на Южна Африка, господинъ професоръ Мѫрей, направено презъ сесията въ 1922 год., не бѣ възприето тъй, както бѣ направено, а бѣ осакатено до неузнаваемость и събранието на Обществото на народитѣ презъ августъ 1922 год. гласува една резолюция, съ която се взиматъ подъ защита угнетителитѣ отъ гнѣва и евентуалното въстание на угнетенитѣ!

При това положение на работитѣ населенията въ Македония за своето самосъхранение прибѣгнаха къмъ стария, добре познатъ

тѣмъ и многажди изпитанъ способъ на борба, конспирацията. Тя сѫществува. Отъ сѫдебнитѣ процеси въ Скопье, Щипъ, Куманово, Тетово, Прилепъ, Битоля и другаде; отъ многобройнитѣ сражения на четитѣ съ потеритѣ се доказа, че Вѫтрешната мак. революц. организация е възстановила своята мрежа. Централниятъ комитетъ на тази организация излѣзе и официално предъ свѣта съ своя меморандумъ до Великитѣ сили презъ октомврий 1922 год. по случай Лозанската конференция. Въ този меморандумъ Вѫтрешната организация предяви своето искане въ духа на начертаната си програма, — да се създаде отъ Македония една независима държава подъ покровителството на Обществото на народитѣ. В. М. Р. О. отправи до Обществото на народитѣ, въ септемврийската му сесия 1924 г., обширенъ мемоаръ, съ който обосноваваше нелегалната борба въ Македония съ неприлагането договоритѣ за покровителство на малцинствата и съ липсата на елементарни свободи и права за македон. население. Сръбската власть прояви безсилието си да се справи съ революционитѣ чети, като на 3 мартъ 1923 год. щипскиятъ великъ

жупанъ, Добрица Матковичъ, заповѣда на редовнитѣ войски да покосятъ съ картеченъ огънь безъ никакъвъ сѫдъ двадесеть и осемъ мирни оългари въ с. Гарванъ, Радовишка околия. Сѫщото щѣло да бѫде сторено и съ 19 души пакъ безоржжни хора въ с. Брѣстъ, ала на това се противопоставилъ доблестния хърватинъ, подполковникъ N., който застаналъ въ редицата да бѫде двадесетия между застрелянитѣ! Подобно злодѣяние извърши и гръцкиятъ офицеръ Доксакисъ, като заповѣда избиването на 19 българи, вързани и подкарани за Сѣръ, между Търлисъ и Горно Броди презъ юлий 1924 год. Въ аналитѣ на македонскитѣ борби за свобода не сѫ отбелѣзани подобни варварски дѣла. . .

Гърция и Сърбия продължаватъ дя заблуждаватъ свѣта, че Македонскиятъ въпросъ е разрешенъ отъ Букурещкия договоръ. Обективнитѣ данни, обаче, свидетелствуватъ, че Македонскиятъ въпросъ не само не е разрешенъ съгласно съ волята на населението въ Македония, а напротивъ Македонскиятъ въпросъ днесъ се намира въ най-острата своя фаза.

Турцитѣ, които владѣеха Македония до

1912 год., заемаха второ мѣсто по численость между другитѣ народности въ нея. Освенъ това тѣзи последнитѣ бѣха се сдобили съ известна културна автономия. Българитѣ, гърцитѣ, власитѣ имаха своитѣ религиозни общини, които издържаха свой клиръ, храмоветѣ си, училищата си и редица други културно-просвѣтни и благотворителни институти. Сега Южна Македония се намира подъ гръцко владичество, а северната ѝ половина подъ сръбско. Гърцитѣ мѣстни жители сж нищожно малцинство спрямо останалото население, а сърбитѣ като мѣстни жители нѣма ги никакви. И при все това и атинското, и бѣлградското правителства сж крайно нетолерантни спрямо завоюванитѣ и се мжчатъ съ тероръ да погърчатъ или посърбятъ българитѣ и власитѣ, а турцитѣ, албанцитѣ и евреитѣ политически да асимилиратъ, като се стараятъ сжщевременно да намалятъ числото имъ, предизвиквайки тѣхното изселване.

Споредъ най-близкото до истината изчисление на населението въ Македония, извършено въ надвечерието на Балканската война, то етнически се разпредѣля така:

Българи	1,095,355
Турци	541,615
Гърци	253,366
Власи	77,365
Албанци	184,335
Цигани	43,370
Евреи и др.	106,360
Всичко .	2,301,767

Изразени въ проценти тѣзи числа българитѣ съставляваха 48% отъ цѣлото население въ Македония, турцитѣ 23%, гърцитѣ 11%, албанцитѣ 8%, власитѣ 3·4%, циганитѣ 1.6% и евреитѣ съ разни други 5%. Въ тѣзи изчисления не влизатъ 200-тѣ хиляди македонски българи, които поради тежкия турски режимъ бѣха избѣгали презъ разнитѣ времена въ България и Америка. Съ тѣхъ общия брой на македонското население достигаше 2,501,767, само българитѣ 1,295, 355 или 51·78%.

Въ тази часть, която владѣе Гърция, въ 1918 год. имаше:

Българи	297,735
Турци	299,880
Гърци	249,657
Власи	39,470

Албанци	24,770
Цигани	23,130
Евреи и разни други . .	84,170
Всичко .	1,015,312

Въ проценти: българитѣ 29·3%; турцитѣ 29·5%; гърцитѣ 24·6%; власитѣ 3·9%; албанцитѣ 2·1%; циганитѣ 2·3%; евреитѣ съ разни други 8·3%.

И въ случая сжщо така числото на българитѣ е намалено съ 50,00, които бѣха избѣгали отъ турския режимъ: съ тѣхъ — българитѣ въ частьта на Македония подъ гръцка власть бѣха 347,735 или 34·2%. Процентътъ на гърцитѣ повдигаха тритѣ най-южни околии: Касандрийската, Анаселичката и Гребенската.

Въ тази часть на Македония, която владѣятъ сърбитѣ, населението се разпредѣляше по народности, както следва:

Българи	632,620
Турци	205,885
Гърци	480
Власи	33,725
Албанци	161,870
Цигани	16,175
Евреи и разни други . .	20,760
Всичко .	1,072,515

Или въ проценти: българи 59%; турци 19·3%; гърци 0·05%; власи 3·1%; албанци 5·1%; цигани 1·5%; евреи и разни 2%.

Съ избѣгалитѣ отъ турския режимъ българи въ България и Америка българитѣ въ тази часть на Македония бѣха въ 1912 год. 782,620 или 69·70%.

Въ петьтѣ бивши турски кази (околии) оставенни на България по Ниойския договоръ имаме:

Българи	165,000
Турци	34,850
Гърци	3,230
Власи	4,270
Албанци	695
Цигани	4,065
Евреи и разни . . .	1,430
Всичко .	213,540

Или въ проценти: българи 77·3%; турци 16·3%; гърци 1·5%; власи 2%; албанци 0·3%; цигани 1.9%; евреи и разни други 0.7%.

Дѣйствително следъ войнитѣ стана промѣна въ численото съотношение на народноститѣ въ Македония, особено въ частьта подъ гръцкото владичество. Почти половината отъ

българитѣ тамъ бѣха прогонени съ тероръ. Измислената отъ Венизелосъ и наложена на България конвенция за доброволното изселване на българитѣ отъ Гърция и на гърцитѣ отъ България, послужи само за прикритие на насилственото изгонване, каквото то бѣ фактически. Турцитѣ и часть отъ албанцитѣ и аромжнитѣ сжщо така бѣха заставени да напуснатъ страната. На мѣстото на прогоненитѣ българи, турци, албанци и аромжни гръцкото правителство настани гърци отъ Източна Тракия, Мала-Азия и Понтъ. Мнозина отъ тѣзи преселници не сж и гърци по езикъ и произходъ, говорятъ турски, но бидейки източноправославни по вѣра и като се провинили съ изстжпления противъ турцитѣ презъ време на гръцката окупация въ Анадола, избѣгали сж съ отстжпващата гръцка войска следъ поражението ѝ при Сакария. Гръцкото правителство и неговитѣ емисари въ чужбина сега твърдятъ, че гърцитѣ сж голѣмо болшинство въ южна Македония и че следователно Македонскиятъ въпросъ не сжществува за частьта подъ гръцкото владичество. Но ако първото е вѣрно, — че сега гърцитѣ тамъ сж болшинство, — второто е погрешно.

По гръцки признания преселенитѣ отъ Мала-Азия гърци не сж изгубили обичьта къмъ тѣхното старо отечество и мечтаели за завръщането си въ него. Още по-малко пъкъ могатъ да се простятъ съ родината си македонцитѣ, които гърцитѣ изгониха въ България и другаде. Тѣ лѣгатъ и ставатъ съ мисъльта да се върнатъ въ роднитѣ си мѣста, съ които ги свързватъ безброй видими и невиднми връзки. А тѣзи мѣста не сж далечъ, не сж прѣкомере, а въ подножието на планинитѣ, обитавани отъ пропжденитѣ. Ако не тѣ, децата имъ ще се върнатъ. Македонскиятъ въпросъ прочее, сжществува и за владѣната отъ Гърция часть.

Сърбия се опита да настани свои колонисти въ завладѣната отъ нея часть на Македония. Тази колонизация не успѣ, пропадна: нѣма желающи сърби да отиватъ въ чужда тѣмъ страна. Мнозина отъ преселенитѣ сърби се върнаха въ отечеството си. Въ Македония подъ сръбско владичество сега има само известно число сърби като чиновници, офицери и малцина търговци. Тамъ етнографския характеръ не е промененъ чувствително следъ войнитѣ.

Гърция и Сърбия чрезъ свои агенти продължаватъ да заблуждаватъ чуждия свѣтъ, че въ Македония нѣма българи и аромъни и че турцитѣ, албанцитѣ и евреитѣ сж твърде малко. Гърция и Сърбия съчиняватъ и статистики. Ала тѣзи изкуствени статистики могатъ да измѣнятъ истинското положение толкозъ, колкото го измѣниха подобнитѣ изкуствени турски статистики въ султанъ Хамидово време. Народноститѣ въ Македония, и да ги отричаме и не, и да ги увеличаваме или намаляваме на книга, въ дѣйствителность тѣ сжществуватъ въ истинския имъ размѣръ; тѣ сж реални сили, които дѣйствуватъ, безъ спиръ дѣйствуватъ.

Съ подѣлбата на Македония между Гърция, Сърбия и България, не само е потжпкана волята на населението, но е изнасилена и самата природа.

Македония представлява географски идеално обособена страна. На изтокъ тя е отдѣлена отъ Тракия съ Западно-Родопския масивъ и долното течение на р. Места; на северъ Рила, Осогово, Прешовската седловина, Скопска Черна-Горна и колосалната Шаръ-Планина отдѣлятъ Македония отъ Българското Царство,

Сърбия и Косово. Източнитѣ албански планини сж естествена граница между Македония и Албания. Съ Пиндъ и неговия високъ връхъ Грамосъ, р. Бистрица, Величествения Олимпъ и водитѣ на Егейско море природата е разграничила Гърция отъ Македония.

Цѣлата страна е наведена къмъ Бѣло Море. Наистина Дримъ излива водитѣ си въ Адриатическо море, ала само съединениятъ Дримъ открива пжть къмъ това море; задъ Черни Дримъ се издигатъ високи планини, които сж една голѣма преграда за съобщенията, и затуй рѣката до извънъ Македония тече право на северъ; Охридската и Дебърската области стопански сж тѣсно свързани съ останала Македония.

Отъ единъ бързъ погледъ на картата изпъква всичката изкуственость на всѣки дѣлежъ на Македония.

Така гръцко-българската граница, която минава презъ Македония, откжсва планинитѣ отъ полята и брѣга отъ хинтерланда. Долинитѣ на Места и Струма сж естествени пжтища, които водятъ къмъ Кавала и Солунъ. Тѣзи пжтища сега сж пресечени съ една изкуствено теглена линия. И затова градоветѣ

Горна Джумая, Мелникъ, Петричъ, Мехомия и Неврокопъ въ България, както и градоветѣ Демиръ-Хисаръ, Сѣръ, Драма и Кавала въ Гърция при настоящето положение бързо вървять къмъ упадъкъ. Тѣзи градове сѫ се създали, растѣли сѫ и сѫ благоденствували при едно щастливо взаимодѣйствие въ областьта на стопанската дѣятелность. Поменатитѣ градове по горното течение на Места и по срѣдното течение на Струма продаваха занаятчийскитѣ си произведения и сурови материяли въ Сѣръ, Драма и Кавала, а чрезъ тѣхъ получаваха колониялни стоки, жито, южни плодове и произведенията на европейската индустрия. Отъ Рила, Пиринъ и Родопитѣ се сваляха дървенъ материялъ, катранъ, добитъкъ и произходящитѣ отъ него стоки въ полскитѣ и приморскитѣ градове. Тъй както е сега, Неврокопъ и Мехомия, Петричъ, Мелникъ и Горна Джумая трѣбва да търгуватъ съ Пловдивъ и София, т. е. презъ кози пѫтеки да се пренасятъ необходимитѣ стоки. Кавала, Сѣръ и Драма пъкъ не могатъ да бѫдатъ стоварища и складове на внасянитѣ по море стоки, освѣнъ за малкит си околии.

Вардарската долина, която е още по-важенъ пѫть, сѫщо така е задръстена съ една изкуствена граница между Сърбия и Гърция. Гостиваръ, Тетово, Скопье, Велесъ, Гевгели Струмица и всички други градове въ северна и срѣдна Македония сѫ откѫснати отъ Солунъ тѣхното естествено дебуше. Поради това и първитѣ и последниятъ линѣятъ. Бърже възмогващитѣ се пъкъ градчета, като центрове на плодородни околии, — Кавадарци, Неготино, Гевгели и Дойранъ сѫ осѫдени на сигурна смъртъ, ако продължи това положение, защото границата минава предъ самитѣ имъ врати. Друга важна съобщителна артерия е желѣзнопѫтната линия Солунъ-Битоля, която е прокарана край старинния пѫть Via Egnatia. Този пѫть е сѫщо пресеченъ между Леринъ и Битоля отъ сръбско-гръцката граница. Битоля, който бърже се издигаше като търговски и промишленъ центъръ на обширното Пелагонийско поле и който служеше за складъ на вносни и износни стоки за Прилепъ, Охридъ, Дебъръ, Кичево, Ресенъ, Леринъ, Костуръ, — всички тѣзи градове чрезъ него се съобщаваха съ Солунъ и външния свѣтъ, — Битоля запада и го очаква печално бѫдеще при раз-

покѫсана Македония. А тѣзи аномалии, създадени съ леко сърдце въ Букурещъ презъ 1913 г. и въ Парижъ презъ 1919 г., носятъ грамадни материални щети и голѣми душевни терзания за стотици хиляди човѣшки сѫщества. Нима това е безразлично за културния свѣтъ, който представлява едно икономическо цѣло?

Най-добре се виждатъ пакостнитѣ стопански последици отъ подѣлбата на Македония въ Солунъ, гдето биеше нейниятъ пулсъ. Всички европейци, които познаватъ този градъ отъ турско време и които сѫ го посетили следъ войнитѣ, единодушно твърдятъ, че той катастрофално върви къмъ упадъкъ. Нѣма вече въ него оня ежедневно оживенъ пазаръ, посещаванъ отъ търговци изъ цѣла Македония. Дълбокиятъ и хубавъ заливъ е празенъ; много малко мачти на кораби и кумини на параходи стърчатъ надъ синитѣ му води, защото нѣма кому да носятъ стоки, нито отъ кого да взиматъ сурови произведения. Солунъ, който следъ Филипъ II Македонски бърже се издигна като важенъ пристанищенъ градъ; Солунъ, който въ римско време бѣ първостепененъ портъ на Балканскиятъ полуостровъ и броеше нѣколко стотици хиляди жители; Солунъ, който въ турско време все нѣщо бѣ запазилъ отъ древното си величие, сега, подъ гръцко владичество, става едно третостепенно и дори четвъртостепенно пристанище на крайбрѣжна Еллада! А Солунъ отъ самата природа е предназначенъ да обслужва цѣлия Балкански полуостровъ и даже срѣдна и западна Европа, защото презъ него е най-близкиятъ пѫть за предна Азия и Египетъ. Днесъ при разпокѫсана и поробена Македония всички споменати съ голѣмо международно значение пѫтища по Места, Струма, Вардаръ, и пѫтя Via Egnatia отъ Дурацо за Цариградъ — сѫ задръстени отъ изкуственитѣ политически граници. Сърбитѣ, на които Вардарската долина бѣ нужна, за да излѣзатъ чрезъ Солунъ на Егея, — измислицата, че славянското население въ Македония е сръбско бѣ направена само като една залъгалка предъ външния свѣтъ и предъ самото сръбско население, — сърбитѣ, които издѣйствуваха отъ гръцкото правителство територияльна зона въ Солунското пристанище, се надѣватъ единъ день напълно да го завладѣятъ. Ала и въ единия и въ другия случай Вардарскиятъ пѫть ще бѫде несигуренъ, защото господарь на този пѫть

е едно население, което нѣма нищо общо съ сърбитѣ и гърцитѣ, и което многажди е доказало, че не може да търпи чуждо владичество и ще се бори противъ него, до като го премахне. Само при една цѣлокупна и самоуправляваща се Македония нейното население ще бжде доволно, ще се предаде на миренъ трудъ и ще обезпечи ползуването отъ неговитѣ пжтища на всички близки и далечни държави.

Презъ време на турския режимъ българитѣ въ Македония бѣха почти сами въ борбата за свобода и самоуправление. На тѣхния апелъ къмъ всички народности въ Македония за обща и солидарна дѣйность се отзоваха отчасти само власитѣ.

Гърцитѣ, които се намираха подъ пълното влияние на Цариградската патриаршия и на гръцкитѣ консули, виждаха въ една автономна Македония най-голѣмата пречка за осжществяването на „великата идея". Тѣ искаха цѣла Македония да бжде съединена къмъ Гърция и за туй станаха врагове на революционното движение.

Турцитѣ, които принадлежаха къмъ господствующата нация, мислѣха, че при една

автономна Македония ще изгубятъ привилегированото си положение, и подържаха властьта на султанитѣ въ Македония.

Албанцитѣ мюсюлмани, на които Абдулъ Хамидъ бѣ далъ сжщо така голѣми привилегии, поради слабото си тогазъ национално самосъзнание, бѣха на страната на турцитѣ.

Евреитѣ се държаха индиферетно, до като не усетиха, че почватъ да страдатъ интереситѣ имъ отъ размирията въ страната; по-късно тѣ съчувствуваха на идеята за автономия, — но само толкозъ.

Днесъ всички народности въ Македония сж възприели идеята за въздигането на Македония, въ нейнитѣ географски граници, въ една автономна държава. Тази воля населенията въ самата Македония не могатъ да проявятъ чрезъ резолюции, печатъ и устно слово поради гръцкия и сръбския тероръ; тамъ тази воля се изразява въ революционни акции.

Емигрантитѣ македонци, обаче, които сж нисилствено изгонени отъ поробената имъ и подѣлена родина; които се скитатъ немили не драги по чужбина и които копнѣятъ да се върнатъ по-скоро подъ бащината си стрѣха, —

а тѣзи емигранти въ България, Турция, Албания, Северна Америка, Ромъния и другаде надминаватъ 600,000 души — сѫ се сдружили въ името на тази идея и сѫ написали на общото си борческо знаме лозунга, формулиранъ отъ Вилямъ Гладстонъ, — Македония за македонцитѣ."

Въ устава на Вѫтрешната македонска революционна организация, преработенъ отъ общия редовенъ конгресъ презъ 1925 год. въ глава I, цель, чл. 1 четемъ:

„Вѫтрешната Македонска Революционна Организация има цель да обедини раздѣлена Македония въ нейнитѣ географски граници и да извоюва пълна политическа автономия (самоуправление) за нея."

Въ устава на легалната македонска организация въ България е вписана цельта, както следва:

„Съюзътъ на македонскитѣ емигрантски организации, чийто девизъ е: „Македония за македонцитѣ", има за цель:

„Да ратува по легаленъ начинъ за въздигане Македония въ нейнитѣ географски и икономически граници въ независима държава при пълни и равни права за всички населяващи я народности. Тя се намира подъ покровителството на Обществото на народитѣ".

И това искане не веднъжъ е предявено съ меморандуми предъ Обществото на народитѣ и предъ правителствата на великитѣ сили.

Македонцитѣ мюсюлмани въ Цариградъ сѫщо сѫ организирани. Делегатътъ на Македонското мюсюлманско сдружение (le Délegué de l'Association Macédonienne Musulmane) на 16 декември 1922 год. е подалъ единъ мемоаръ до председателя на конференцията на мира въ Лозана, въ който мемоаръ главното искане е „независима Македония съ демократическо управление". „Това е единствения пѫть, за да се въстанови мира и спокойствието на Македония, отъ който зависи мира на Балканитѣ", казва се въ този мемоаръ.

Власитѣ емигранти въ България и Букурещъ сѫщо така много пѫти сѫ изявявали предъ великитѣ сили искането си за въстановяване цѣлостьта на Македония и образуването отъ нея на независима държава. Това желание сѫ изявили и албанцитѣ македонци, емигрирали въ Албания, Турция и България. Такъва е волята на всички македонци, безъ разлика на вѣра и народность, и въ самата Македония.

На Гърция и Сърбия, които твърдятъ, че Македонскиятъ въпросъ е решенъ, македонцитѣ иматъ да зададатъ въпроситѣ: защо въ такъвъ случай има революционно движение въ Македония и защо повече отъ 600,000 души македонски емигранти не могатъ да се върнатъ въ отечеството си?

На гръцкитѣ и сръбски заблуждения, които тѣхни агенти тъй ревностно разпространяватъ въ странство, а имено, че гърцитѣ въ южна Македония и сърбитѣ въ северна и срѣдна Македония сж мнозинство, македонцитѣ иматъ единъ отговоръ:

Нека Македония временно бжде окупирана отъ европейска международна жандармерия и нека една европейска комисия извърши допитване до кореннитѣ жители, за да се види, че всички народности въ Македония искатъ независимостьта на своето отечество, искатъ да се самоуправляватъ. Македонцитѣ се задължаватъ да изплатятъ разноскитѣ за една подобна окупация и за едно такова допитване (плебисцитъ).

БИБЛИОГРАФИЯ.[1]

A. Schopoff. — Les réformes et la protection des chrétiens en Turquie, 1643-1904, Plon 1904 in 8⁰.

O. Focieff. — La justice turque et les réformes en Macédoine, Plon 1907.

Voïnoff. — La Question Macedonienne et les réformes en Turquie, Paris, S-té française d'imprimerie et de librairie, 1905 in 8⁰.

Офейковъ. — Македония въ етнографско, историческо и политическо отношение. Пловдивъ, 1887 г

*** — Turcs et Grecs contre bulgares en Macédoine. Préface de M. Louis Leger, Plon 1904.

*** — Deux ans de reformes en Macédoine (1903-1905) par un exdiplomate, Genéve, Zoellner, 1905.

*** — Македония и Одринско, 1893-1903. Мемоаръ на Вжтрешната организация, съ две карти, 1904 год.

Moulin René. — Une année de politique exterieure, Plon 1905, in 12⁰.

Pierre d'Espagnac. — Avant le massacre (roman), Paris, Charpentier, 1902.

---

[1] Въ тази библиография сж посочени само нѣкои отъ по-важнитѣ книги по Македонския въпросъ и то главно на чужди езици, защото е препечатана отъ фрѣнското издание на сжщата книжка. Все ще да е отъ полза.

Villari Luigi. — The Balkan Question, Londres, Murray, 1902, 1 vol, in 8⁰ (Opinion du Comité balkanique).

Brailsford. — Macedonia, Londres, Methuen. 1906.

Buxton (Noël). — Europe and thé Turks.

Vico Montegazza. — Macedonía, Milan, Treves.

— Questioni di politica estera. Milan, Treves 1907, i vol., 1908, i vol.

Gaulis.—Article dans „Pages libres", 31 Janvier 1903.

René Pinon. — L'Europe et l'Empire Ottoman. — Les aspects actuels de la question d'Orient. — La Question de Macedoine. Septième édition, librairie académique Perrin et C-ie, Paris 1917.

*** — Fin d'année rouge (documents sur les bandes grecgues). Sofia, Proschek fréres, 1906.

Papahagi Nicolas. — Les Roumains de Turquie, Bucarest, 1905.

Victor Bérard. — La Turquie et l'hellenisme contamporain. Alcan, 1894, in 8⁰.

— La Macédoine, A. Colin 1900, in 18.

— Pro Macedonia, A. Colin 1904, in 18.

— La Révolution Turque. A. Colin, 1909 in 18.

Louis Leger. — La Save, le Donube et le Balkan, Pion, 1883, in 12⁰.

Chéredame. — La Macédoine. — Le chemin de fer de Bagdad. Plon, 1903.

Gandolfe (Maurice). — La crise Macédonienne. Enquête dans les vilayets insurgés. Perrin, 1904.

Engelhardt (Edouard). — La Question Macédonienne, Etat actuel. Solution. Paris, 1906.

Routier Gaston. — La Macédoine et les puissances. Dujarrie, 1904.

K. Solarov. La Bulgarie et la question Macédonienne. Les causes des guerres balkaniques. Sofia, 1919.

Tardieu André. — Questions diplomatiques de l'année (1904), Alcan, 1905.

Iv. E. Guéchoff. — L'Alliance Balkanique. Paris, Librairie Hachett, 1915.

Routier Gaston. — La questien Macédonienne. Paris, Libr. H. de Soutier.

Dotation Carnegie pour la paix internationale. — Enquête dans les Balkans, rapport présenté aux directeurs da la Dotation par les membres de la commission d'Enquête. Paris, édition Georges Crés ét C-ie.

К. Соларовъ. България и македонскиятъ въпросъ. (Макед. библиотека № 4). София, 1925.

— Балканскиятъ съюзъ и освободителнитѣ войни презъ 1912 и 1913 г. (Мак. библ. № 5), 1926.

А. Томовъ и Г. Баждаровъ. — Революционната борба въ Македония. — Скопйе—София, 1917.

Христо Герчевъ. — Сръбски признания за Македония. 1918.

Scriabine. — Données politiques et économiques concernans le vilayet de Bitolia. Sofia.

Кирилъ Пърличевъ. — Сръбскиятъ режимъ и революционната борба въ Македония. София, 1917.

D-r L. Miletitch. La Macédoine bulgare. Aperçu historique et culturel. Sofia, 1919.

Л. Милетичъ. Македония и македонскитѣ българи. Културно-исторически прегледъ. София, II. издание, 1925.

L. Miletitch. — Atrocités grecques en Macédoine (avec une carte et 53 reproductions photographiques). Sofia, 1913.

Л. Милетичъ. — Гръцкитѣ жестокости, 1913.

F. f. O. — La verité sur le regime constitutionnel des jeunes-turcs. Comment-il a été compromis. Paris. Plon 1911.

А. Иширковъ. — Западнитѣ граници на българскитѣ земи. Бележки и документи. София, 1915 г.

A. Ischirkoff. — La Macédoine et la constitution de l'Fxarchat bulgare (1830-1897). Lausanne, Librairie Centrale des Nationalités, 1918.

Siméon Radeff. — La Macédoine et la renaissance bulgare au XIX-e siècle, édition de l'union des savants, gens de lettres et artistes bulgares. Sofia, 1918.

J. Ivanoff. — La région de Cavaila. Berne. Paul Haupt, librairie Academique, 1918.

— Les Bulgares devant le congrès de la paix. — Documents historiques, ethnographiques et diplomatiques avec quatre cartes en couleur. Berne. Paul Haupt, Libr. Académ. 1919.

Йорданъ Ивановъ. — Българитѣ въ Македония. Второ допълнено издание. София, 1917.

Ст. Шишковъ и Йорданъ попъ Георгиевъ. — Югоизточна Македония. Пловдивъ, 1917 год.

*** — Македонцитѣ въ политическия и културенъ животъ на България (анкета)· София, 1918, изд. Ал. Паскалевъ.

Македония въ образи, — издание на Комитета за изучването на българскитѣ земи. София, 1919 г.

Излѣзоха отъ печатъ слѣднитѣ издания на Македонския научен институтъ:

I. „Материяли за историята на македонското освободително движение“:

Книга I. Въстаническото движение въ югозападна Македония. По спомени на Славейко Арсовъ съобщава Л. Милетичъ. 1925, стр. 136. Цена 20 лева.

Книга II. Освободителната борба въ Костурско. По спомени на Пандо Кляшевъ съобщава Л. Милетичъ. 1925 стр. 136. Цена 25 лева.

Книга III. Борбата въ Костурско и Охридско (до 1904 г.). По спомени на Иванъ Поповъ, Смиле Войдановъ, Деянъ Димитровъ и Никола Митревъ съобщава Л. Милетичъ. 1925, стр. 156. Цена 30 лева.

Книга IV. Къмъ борбитѣ въ югозападна Македония (Кичевско, Битолско, Леринско, Преспанско, Дебърско). По спомени на Лука Джеровъ, Георги Попъ Христовъ, Ангелъ Андреевъ, Георги Папанчевъ и Лазаръ Димитровъ съобщава Л. Милетичъ. 1926, стр. XIV+146. Цена 30 л.

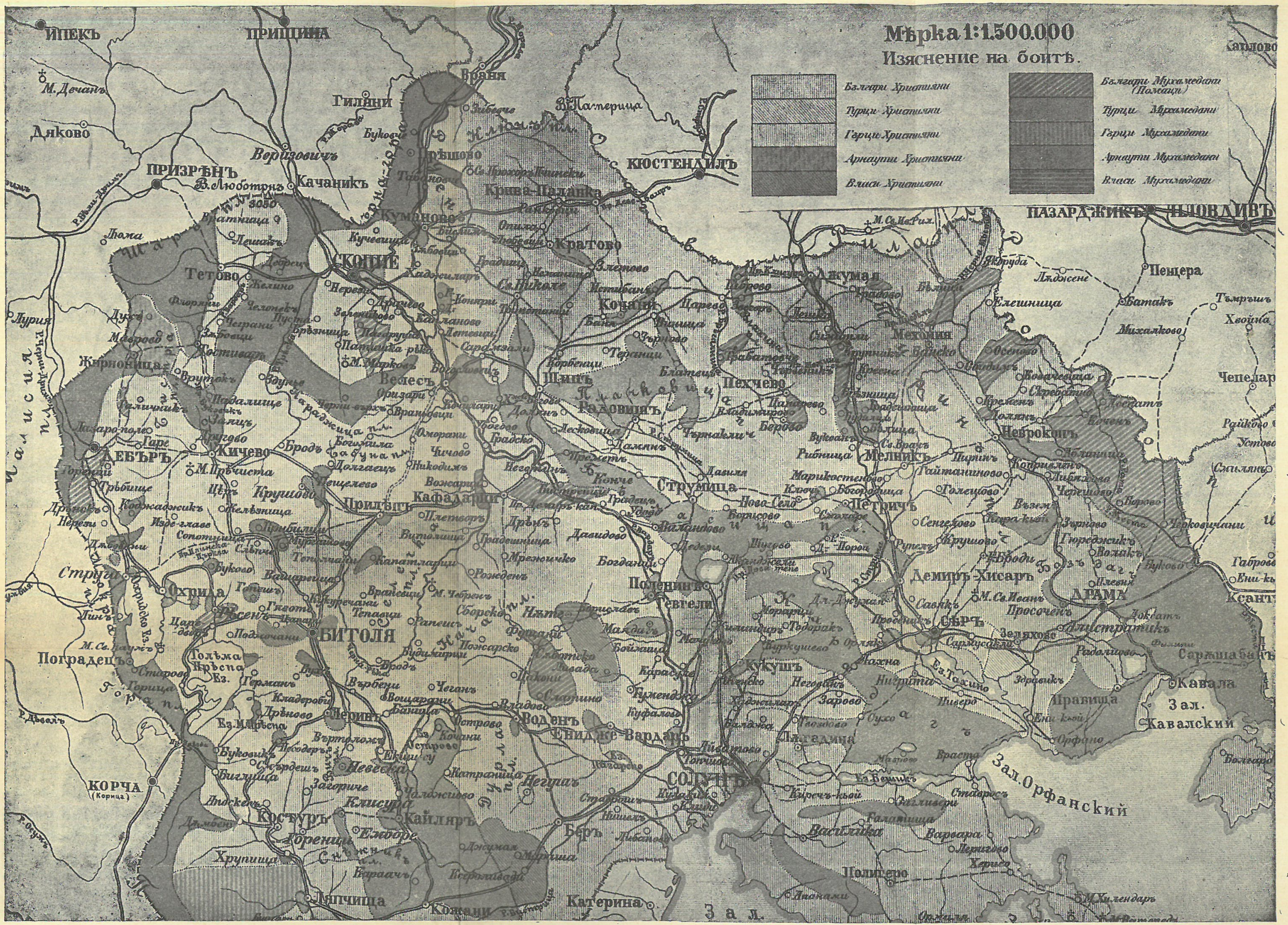
Книга V. Спомени на Дамянъ Груевъ, Борисъ Сарафовъ и Иванъ Гарвановъ, съобщава Л. Милетичъ. 1927, стр. XII+136. Цена 30 лева.

Книга VI. Солунскиятъ атентатъ и заточеницитѣ въ Фезанъ. По спомени на Павелъ П. Шатевъ съобщава Л. Милетичъ. 1927, стр. 155. Цена 30 лева.

Книга VII. Движението отсамъ Вардара и борбата съ върховиститѣ. По спомени на Яне Сандански, Черньо Пѣевъ, Сава Михайловъ, Хр. Куслевъ, Ив. Анастасовъ Гърчето, Петъръ Хр. Юруковъ и Никола Пушкаровъ съобщава Л. Милетичъ, 1927, стр. 193. Цена 35 лева.

Книга VIII. Спомени на Гьорчо Петровъ. Съобщава Л. Милетичъ. 1927, стр. 208. Цена 35 лева.

ЕТНОГРАФИЧНА КАРТА НА МАКЕДОНИЯ.

☛ *Понеже на отпечатаната карта не се разпознаватъ ясно гърцитѣ отъ българитѣ, отбелязваме, че гръцкото население захваща на югъ отъ линията, теглена отъ западъ къмъ изтокъ презъ Хрупища—Беръ, като минава подъ Солунъ и направо южно покрай езерото Бешикъ. Отъ двѣтѣ страни на езерото Тахино, подъ Зеляхово, Алистратикъ и Доксатъ християнското население съ малки изключения е гръцко, както и на островъ Тасосъ.*

Албанското мухамеданско население (което на картата е отбелязано еднакво съ турското население) се намира западно отъ линията, прокарана отъ Костуръ презъ Битоля—Прилепъ—Велесъ—Крива-паланка.